

VILNIAUS UNIVERSITETAS

FILOLOGIJOS FAKULTETAS

A. J. GREIMO SEMIOTIKOS IR LITERATŪROS TEORIJOS CENTRAS

Augustė Remesaitė

Pasijų semiotika kaip atsakas į Paulio Ricœuro kritiką

Magistro darbas

Darbo vadovė: dr. Jurgita Katkuvienė

Vilnius, 2017

Turinys

1. Įvadas	3
2. Įžanga	9
3. Hermeneutinės Paulio Ricėuro kritikos prielaidos: klausimas apie semiotikos ribas	13
3.1. Fenomenologinės Paulio Ricėuro hermeneutikos ištakos	13
3.2. Hermeneutinė tradicija	15
3.3. Santykis su struktūralistine kalbos teorija	17
3.4. Aiškinimas ir supratimas	21
3.5. Ontologijos klausimas	23
4. Algirdo Juliaus Greimo semiotikos projektas: metodo transformacijos	25
4.1. Veiksmo semiotika	25
4.2. Būsenų semiotika	26
4.2.1. <i>Apie netobulumą</i> – pasijų semiotikos priešistorė	27
4.2.2. Pasijų semiotika	28
4.3. Veiksmo ir pasijų semiotikos suderinamumas	31
5. 1989-ųjų metų debatai apie pasijų semiotiką: Algirdo Juliaus Greimo ir Paulio Ricėuro idėjų sankirtos	34
5.1. Paulio Ricėuro pozicija pasijų semiotikos atžvilgiu	34
5.2. Algirdo Juliaus Greimo atsakas	36
6. Išvados	41
Santrauka	43
Summary	43
Literatūros sąrašas	44

1. Įvadas

Darbo objektas. Hermeneutikos ir semiotikos santykio tema akademinėje erdvėje yra gerai žinoma. Greimo kurta semiotika laikoma universaliu metodu, leidžiančiu nagrinėti reikšminius diskursus. Dėl savo užmojo tekstą tirti imanentiškai, atskirti jį nuo autoriaus, suvokėjo ir konteksto, dėl objektyvumo siekio semiotikos metodas yra susilaukęs nemažai kritikos iš hermeneutikos atstovo Paulio Ricœuro. Temos svarstymuose daugiausia dėmesio susilaukia dviejų minėtų modelių lyginimas, bandoma išryškinti jų panašumus ir skirtumus. Įsivyravusią nuomonę apie šių metodų prieštaringumą ilgainiui ėmė keisti juos siejantys svarstymai, imta kalbėti apie semiotikos sąsajas su hermeneutika bei fenomenologija. Paulis Ricœuras ir Algirdas Julius Greimas šioje akistatoje laikomi pagrindiniais dialogo dalyviais. Būdami amžininkai jie turėjo galimybę diskutuoti gyvai. Viešai vykę susitikimai leidžia pasirinkti unikalų tyrimo objektą – išleisti 1984-ųjų ir 1989-ųjų metų Prancūzijoje vykusių debatų perrašai šiandienos skaitytojui leidžia susipažinti su originaliomis diskusijose išsakytomis idėjomis ir iš naujo jas permąstyti. 1989-ųjų metų debatai, skirti pasijų semiotikai, nėra plačiai tyrinėti, o Lietuvoje apskritai mažai žinomi, tačiau būtent juose galima fiksuoti Greimo semiotikos ir Ricœuro kritikos pastarajai pasikeitimą. Darbe daugiausia dėmesio skiriama paskutiniams autorių debatams ir Algirdo Juliaus Greimo *Pasijų semiotikos*¹ įvadui, kadangi būtent ši knygos dalis yra minėtųjų debatų pretekstas. *Pasijų semiotiką* – su Jacques’u Fontanille’u kartu rengtą veikalą – sudaro teorinė dalis ir dvi analizės (pykčio ir pavydo), tačiau šiame darbe nagrinėjamos tik knygos įvade pateiktos teorinės prielaidos. Tokį apsisprendimą lėmė faktas, kad Greimas būtent šią būsimos knygos dalį asmeniškai siunčia perskaityti Ricœurui, o įvade išskleistos idėjos tampa Greimo ir Ricœuro paskutiniųjų debatų objektu.

Temos aktualumas ir naujumas. Šiame darbe keliami hipotezė apie Pasijų semiotikos įvadą kaip atsaką į Paulio Ricœuro anksčiau išsakytą kritiką. Tema svarbi semiotikos, hermeneutikos, taip pat bendresniame kalbos teorijų tyrimų kontekste: ji atveria galimybę iš naujo aktualizuoti hermeneutikos ir semiotikos santykį, išryškinti šių teorijų sąlyčio taškus, svarstyti jų ribas. Įvairių universitete klausytų kursų medžiaga paskatino ieškoti nagrinėjamų teorijų sankirtų: neretai pagrindiniai, panašiais temomis skirtingais aspektais nagrinėjantys autoriai aptariami izoliuotai, detaliau apžvelgiant atskirą teoriją ir pasirinktus jos aspektus, tačiau įdomu

¹ Algirdas Julien Greimas, Jacques Fontanille, *The Semiotics of Passions. From States of Affairs to States of Feelings*, translated by: Paul Perron, Frank Collins, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993.

ir prasminga skirtingas tos pačios problematikos prieigas svarstyti greta, kelti klausimą apie jų dialogą. Aptariamuoju atveju atvirą dialogą veda ir patys hermeneutikos ir semiotikos atstovai.

Siekiant suprasti tam tikrą teoriją verta atkreipti dėmesį į tai, kokias idėjas ji pateikia, tačiau ne mažiau svarbu ir tai, nuo ko ji atsiriboja – tai, kas ji *nėra*. Hermeneutikos ir semiotikos atveju tokios ribos klausimas tampa komplikuoatas: keičiantis pačiam semiotikos projektui kartu keičiasi ir jo santykis su kitomis disciplinomis. Greimo kurtai semiotikai klausimas apie jos pačios ribas ir santykį su literatūrinėmis bei filosofinėmis teorijomis tampa ypač aktualus: *Struktūrinėje semantikoje*² Greimas nurodo, kad rengiamasi kurti metodą, padėsiantį aiškinti reikšmių pasaulį. Nurodoma, kad bus dirbama su semantika, tačiau taip pat pažymima, kad tirdama semantiką be logikos ir formalizavimo, kaip tai darė ankstesnės literatūros teorijos, semiotika negalinti pasiekti vertingų rezultatų. Taip pat pažymima, kad šiuo metodu nepretenduojama sukurti filosofinės teorijos, apsiribojama reikšminėmis struktūromis, artikuluotą raišką turinčiu reikšmių pasauliu. Atsiribojusi nuo filosofinės tradicijos ir literatūros mokslo ar kalbos teorijų, pasivadinusiu moksliniu metodu semiotika vis dėlto yra su minėtomis sritimis susijusi, mat ji kelia tuos pačius klausimus bendrame humanitariniame, žmogaus mokslų, lauke.

Pirmiausia visą dėmesį sutelkusi į veiksmus ir transformacijas, vėliau semiotika į tyrimo lauką įtraukia naują objektą – būsenas. Pastarosios naratyvinėje gramatikoje buvo nusakomos tik kaip statiškos subjekto ir objekto santykio situacijos – turėjimas arba stokojimas. Kintanti semiotika priartėja prie hermeneutinės tradicijos, tuo pat metu išlaikydama ir dalį skirtumų. Metodo kitimas nuo naratyvinės prie būsenų semiotikos verčia reaguoti ir hermeneutikos atstovą Paulį Ricœurą – hermeneutika turi permąstyti, iš naujo nusistatyti savo santykį su semiotiniu metodu. Šioms mintims atskleisti darbe atskaitos tašku pasirenkami paskutiniai vieši debatai, kuriuose itin aiškiai, nors netikėtu kampu, susiduria semiotikos ir hermeneutikos atstovų pozicijos. Jie taip pat leidžia naujai pažvelgti ir į Greimo semiotiką.

Lietuviškame akiratyje pastarieji debatai iki šiol nėra tyrinėti. Atliktas tyrimas galėtų praversti semiotikų bendruomenei, siūlomomis idėjomis siekiama prisidėti prie teorinių semiotikos prielaidų refleksijos. Darbas galėtų praversti būsimų semiotikos studentų tyrimams, ypač susipažįstant ar gilinantis į pasijų semiotiką.

Šie pasijų semiotikai skirti debatai analizuojami rekonstruojant ankstesnę Paulio Ricœur'o kritiką semiotikai ir paties semiotinio metodo raidą. Darbe nagrinėjamos mintys, pasirodžiusios

² Algirdas Julius Greimas, *Struktūrinė semantika*, vertė: K. Nastopka, Vilnius: Baltos lankos, 2005.

straipsnyje „Tarp hermeneutikos ir semiotikos“³, 1984-ųjų metų debatuose „Apie naratyvumą“ („On Narrativity“⁴), taip pat paskutiniuosiuose minėtuose Greimo ir Ricœuro debatuose apie pasijų semiotiką, vykusiuose 1989 metų liepos 23-ąją⁵. Didelis dėmesys skiriamas Ricœuro išsakytai kritikai. Remiamasi ankstyvąja kritika klasikinei semiotikai, ypatingas dėmesys skiriamas 1989-ųjų metų debatams ir vienai paskutiniųjų Greimo knygų *Pasijų semiotika (The Semiotics of Passions)*. Tyrimo objektu tampa šios knygos įvadas, nes būtent jis yra paskutiniųjų autorių debatų ašis. Pažymėtina, kad abu autoriai keletą kartų yra viešai diskutavę apie šių dviejų sričių – hermeneutikos ir semiotikos – santykį, tačiau būtent paskutiniai debatai žymi minties poslinkį. Šie debatai buvo išspausdinti kaip pokalbio transkripcija. Lietuviškai ji kol kas nėra išleista, darbe remiamasi Jurgitos Katkuvienės ir Adelės Vadeišaitės rengiamu vertimo į lietuvių kalbą variantu.

Darbo tikslas. Darbe siekiama atskleisti vėlyvosios, ypač pasijų, semiotikos vietą ir reikšmę semiotinio Algirdo Juliaus Greimo projekto kontekste, apsvarstyti jos santykį su hermeneutine interpretacijos teorija, vertinant pasijų semiotiką iš 1989-ųjų metų debatuose rekonstruojamos Paulio Ricœuro kritinės perspektyvos.

Darbo hipotezė. Darbe keliami hipotezė, kad Algirdo Juliaus Greimo *Pasijų semiotikos* įvadą galima laikyti į ankstesnę Paulio Ricœuro kritiką nukreiptu atsaku, leidžiančiu naujai permąstyti semiotikos ir hermeneutikos santykį.

Uždaviniai.

1. Apibendrintai pristatyti Paulio Ricœuro hermeneutinę kritiką, atskleisti klasikinę semiotikos ir hermeneutikos opoziciją ir aptarti galimą jų suderinamumą.
2. Atskleisti skirtumus tarp Algirdo Juliaus Greimo veiksmo semiotikos ir būsenų semiotikos.
3. Išanalizuoti *Pasijų semiotikos* įvadą bei paskutiniuosius Algirdo Juliaus Greimo ir Paulio Ricœuro viešus debatus, išsiaiškinti juose besiformuojantį hermeneutikos ir semiotikos santykį.

³ Paul Ricoeur, „Tarp hermeneutikos ir semiotikos“, in: *Baltos lankos* Nr. 2, vertė: B. Bredelytė, A. Sverdiolas, S. Žukas, 1992, p. 21–38.

⁴ Paul Ricoeur, „On Narrativity“, in: *New Literary History* 20:3, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1989, p. 551–562.

⁵ Anne Hénault, „Le débat du 23 mai 1989 entre A. J. Greimas et P. Ricoeur sur la sémiotique des passions“, in: *Le pouvoir comme passion*, Paris: Presses Universitaires de France, 1994, p. 189–216.

Darbo metodas. Darbe pasitelkiamas lyginamasis-analitinis metodas. Lyginamos dviejų autorių – Algirdo Juliaus Greimo ir Paulio Ricœuro – teorinės pozicijos, ieškoma sąsajų, išryškunami polemniai semiotikos ir hermeneutikos aspektai. Lygiagrečiai nagrinėjami aptariamų autorių veikalai, Paryžiaus semiotikos mokyklai skirti Paulio Ricœuro kritikos straipsniai, abiejų autorių debatai, kuriuose diskutuojama apie semiotikos prielaidas, jos ryšį su hermeneutika bei fenomenologija. Kai kuriais atvejais teorijų nesuderinamumas kyla iš prasilenkiančių, nevienodai vartojamų terminų, todėl nemaža dėmesio skiriama įdėmiai sąvokų analizei.

Literatūra. Pagrindiniai šio magistro darbo šaltiniai – Greimo ir Ricœuro darbai bei debatai, kuriuose dalyvavo abu autoriai. Analizuojamas *Pasijų semiotikos* įvadas, kuriame glaustai pristatomos būsenų semiotikos teorinės prielaidos ir nagrinėjami šiam įvadui skirti paskutiniai autorių debatai („Le débat du 23 mai 1989 entre A. J. Greimas et P. Ricoeur sur la sémiotique des passions“). Nagrinėjant šiuo debatus didžiausias dėmesys skiriamas aiškinimo ir supratimo bei ontologijos temoms.

Aiškinant semiotikoje vartojamus jausminio patyrimo, jusliškumo terminus remiamasi veikalu *Apie netobulumą*⁶. Išskleistos Ricœuro mintys, apie hermeneutiką ir interpretaciją plačiai pristatomos knygoje *Interpretacijos teorija. Diskursas ir reikšmės perteklius*⁷ bei *Egzistencija ir hermeneutika. Interpretacijų konfliktas*⁸. Semiotikai skirta kritika išsakoma straipsnyje „Tarp hermeneutikos ir semiotikos“, taip pat debatuose „Apie naratyvumą“. Remiamasi Ricœuro straipsniu „Žodynas. Kalbos filosofijos“⁹, kuriame apžvelgiamos įvairios kalbos filosofijos atmainos, paminint ir struktūralizmą bei hermeneutiką.

Svarios medžiagos darbui suteikia Greimo pokalbiai su Sauliumi Žuku¹⁰, kuriuose kalbama apie Greimo ir Ricœuro debatus, pateikiama minčių apie semiotikos metodą ir hermeneutiką. Šie pokalbiai – iš tų pačių metų kaip ir paskutiniai Greimo ir Ricœuro debatai. Taip pat remiamasi Thomo F. Brodeno straipsniais, parengtais pagal 2007 ir 2009 metais skaitytus pranešimus semiotinėse konferencijose: „Fenomenologinis posūkis dabartinėje Paryžiaus semiotikoje“ („The Phenomenological Turn in Recent Paris Semiotics“¹¹) ir „Pauliui

⁶ Algirdas Julius Greimas, *Apie netobulumą*, vertė: S. Žukas, Vilnius: Baltos lankos, 2004.

⁷ Paul Ricoeur, *Interpretacijos teorija. Diskursas ir reikšmės perteklius*, vertė: R. Kalinauskaitė, G. Lidžiuviene, Vilnius: Baltos lankos, 2000.

⁸ Paul Ricoeur, *Egzistencija ir hermeneutika. Interpretacijų konfliktas*, vertė: A. Sverdiolas, Vilnius: Baltos lankos, 2001.

⁹ Paul Ricoeur, „Žodynas. Kalbos filosofijos“, in: *Baltos lankos*, Nr. 2, 1992, p. 164–211.

¹⁰ Saulius Žukas, „Semiotikos istorija yra mano asmeninė istorija“, iš rengiamos spaudai knygos, p. 49–120 (čia ir toliau puslapiai pateikiami pagal būsimos knygos maketą).

¹¹ Thomas Broden, „The Phenomenological Turn in Recent Paris Semiotics“, in: *Semiotics 2008, 2009*, p. 573–583.

Ricœurui atminti (1913–2005): Greimo semiotika tarp aiškinimo ir supratimo, tada ir dabar“ („Homage to Paul Ricoeur (1913–2005): Greimassian Semiotics Between Explanation and Understanding, Then and Now“¹²). Pastarieji straipsniai nėra versti į lietuvių kalbą, čia ir toliau, taip pat cituodama *Pasijų semiotiką*, pateikiu savo vertimą, originalų tekstą nurodydama išnašose.

Pati hermeneutikos ir semiotikos santykio tema Lietuvoje nėra nauja, gerai žinomi keletas anksčiau šia tema išleistų straipsnių. Pasitelkiami Nijolės Keršytės straipsniai „Struktūralizmo ir fenomenologijos „santuoka“ A. J. Greimo semiotikoje“¹³ ir „Algirdo Juliaus Greimo semiotika tarp logocentrinio ir fenomenologinio mąstymo“¹⁴, apžvelgiantys semiotikos sąsajas su fenomenologija, rekonstruojantys semiotikos metodo teorines prielaidas. Konkrečiai hermeneutikos ir semiotikos santykiui yra skirtas Arūno Sverdiolo straipsnis „Filosofas tarp semiotikų“¹⁵, aptariantis aiškinimo ir supratimo derinimą Ricœuro hermeneutikoje bei šio autoriaus minties raidą. Taip pat pasitelkiami straipsniai „Polio Rikioro kelias“¹⁶ bei „Paulio Ricoeuro užuolankos“¹⁷: juose pristatoma Ricœuro idėjų genezė ir kaita, santykis su kitomis filosofijos kryptimis vienaip ar kitaip veikusiomis Ricœuro mąstymą. Remiamasi Cătălin Bobb straipsniu „Paul Ricoeur’s Hermeneutics between Epistemology and Ontology“¹⁸ išskleidžiančiu Ricœuro ontologijos apibūdinimą. Svarstomai temai svarbios ir Greimo mokinio Erico Landowskio mintys apie semiotinio metodo atsinaujinimą, jos išskleistos straipsniuose „Drugys Jano veidu“¹⁹ ir „Juslinės semiotikos link“²⁰. Taip pat remiamasi Jurgitos Katkuvienės disertacija „Kūniškumo aspektai XX amžiaus literatūros teorijoje: Roland’as Barthes’as ir Algirdas Julius Greimas“²¹, kurioje išsamiai analizuojama kūno problematika A. J. Greimo semiotikoje.

¹² Thomas Broden, „Homage to Paul Ricoeur (1913–2005): Greimassian Semiotics Between Explanation and Understanding, Then and Now“. Šis straipsnis dar nėra publikuotas, puslapiu nurodomi pagal pranešimui rengtą tekstą. Dėkoju autoriui už suteiktą leidimą šiais tekstais pasinaudoti.

¹³ Nijolė Keršytė „Struktūralizmo ir fenomenologijos „santuoka“ A. J. Greimo semiotikoje“, in: *Athena*. Nr. 5, 2009, p. 141–159.

¹⁴ Nijolė Keršytė, „Algirdo Juliaus Greimo semiotika tarp logocentrinio ir fenomenologinio mąstymo“, in: *Baltos lankos* Nr. 30, 2009, p. 111–126.

¹⁵ Arūnas Sverdiolas, „Filosofas tarp semiotikų“, in: *Baltos lankos*, Nr. 2, 1992, p. 39–55.

¹⁶ Arūnas Sverdiolas, „Polio Rikioro kelias“, in: *Problemos* Nr. 28, 1982, p. 93–99.

¹⁷ Arūnas Sverdiolas, „Paulio Ricoeuro užuolankos“, in: Paul Ricoeur, *Egzistencija ir hermeneutika. Interpretacijų konfliktas*, vertė: A. Sverdiolas, Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. vii–lxxxix.

¹⁸ Cătălin Bobb, „Paul Ricoeur’s Hermeneutics between Epistemology and Ontology“, žr: *Logos & Episteme* II, 3, 2011, p. 335–345.

¹⁹ Eric Landowski, „Drugys Jano veidu“, in: Algirdas Julius Greimas, *Struktūrinė semantika*, vertė: K. Nastopka, Vilnius: Baltos lankos, 2005, p. 13–29.

²⁰ Eric Landowski, „Juslinės semiotikos link“, in: Eric Landowski, *Prasmė anapus teksto*, vertė: P. Jevsejevas, Vilnius: Baltos lankos, 2015, p. 178–199.

²¹ Jurgita Katkuvienė, „Kūniškumo aspektai XX amžiaus literatūros teorijoje: Roland’as Barthes’as ir Algirdas Julius Greimas“, 2012.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, glaustai probleminį lauką nusakanti įžanga, trys pagrindinės dėstymo dalys. Pirmojoje aptariama į Algirdo Juliaus Greimo semiotiką nukreipta hermeneutinė Paulio Ricœuro kritika, apibendrinama iki paskutiniųjų 1989-ųjų metų debatų išsakyta hermeneutikos kritika semiotikai, glaustai pristatoma paties Ricœuro filosofinės minties raida, leidžianti geriau suprasti susiformavusią šio autoriaus poziciją. Antrojoje dalyje pristatomas semiotikos kontekstas, ankstyvoji – naratyvinė, veiksmo – ir vėlyvoji – būsenų – semiotika, šių prieigų padėtis viena kitos atžvilgiu, svarstomos jų taikymo galimybės ir ribos. Šia analitine darbo dalimi siekiama atskleisti pasijų semiotikos savitumą. Trečiojoje dalyje gretinamos abiejų autorių mintys, aptariamas iš A. J. Greimo ir P. Ricœuro polemikos ryškėjantis semiotikos ir hermeneutikos santykis. Šioje dalyje analizuojamas *Pasijų semiotikos* įvadas bei paskutiniai Greimo ir Ricœuro debatai, pristatomi nauji terminai ir idėjos. Analizuojama kaip *Pasijų semiotikos* įvade keliamos idėjos formuoja abiejų debatų dalyvių pozicijas, aptariamas šių idėjų vertinimas ir reakcija į jas – besikeičianti Ricœuro kritika. Darbas užbaigiamas dėstymo dalis apibendrinančiomis išvadomis.

2. Įžanga

Galėtų atrodyti, kad semiotika ir hermeneutika yra priešingos, jokių sąlyčio taškų neturinčios teorijos, tačiau bendresniame kalbos filosofijos lauke jos tampa lygiagrečiomis prieigomis. Abi teorijos svarsto ir paties suvokimo, kalbos ženklų, reikšmės problemas. Apibendrintai galima sakyti, kad semiotikos metodas teksto analizę atlieka visumą skaidydamas į dalis, ieškoma priešpriešų, diskrečių vienetų, juos išskyrus tampa aišku, kaip jie funkcionuoja tekste, kaip veikia teksto „mechanizmas“, kuriasi teksto reikšmė. Hermeneutikos atveju atliekamas priešingas judesys – teksto dalys, mažesni komponentai yra jungiami į visumą, ją vis pildant. Vis dėlto esminis skirtumas kyla šių dviejų praktikų prielaidose. Semiotikas siekia likti prie paties teksto, kuo mažiau sieti jį su asmeninėmis patirtimis, ar kontekstu, spręsti apie pačias reikšmės kūrimosi sąlygas. Ricœuro hermeneutika, kaip interpretacijos teorija, taip pat skleidžiasi pačiame tekste, tačiau keliami prielaidai, kad bet koks žmogiškas supratimas yra laikiškas ir susijęs su pasauliu. Skirtingai nei semiotika, hermeneutika, pasak Ricœuro, supratimo negali aprašyti moksliskai, kadangi negali kalbos atskirti nuo pasaulio. Mąstydamas apie tai, kaip vyksta supratimas, Ricœuras laikosi fenomenologinio žvilgsnio. Fenomenologija čia yra tai, kas įvyksta iki bet kokio aiškinimo ar supratimo. Ji tiria sąmonės veikimą, tačiau pačių suvokinių partikuliarus turinys šiai teorijai lieka nepažinus. Ricœurai svarbi heideggeriška „įmesties“ į pasaulį samprata – teigiama, kad žmogus yra neišvengiamai susijęs su gyvenamuoju pasauliu, negali į jį pažvelgti iš neutralaus atstumo. Žmogus save aptinka jau esantį tam tikroje situacijoje ir per ją suprantantį pasaulį, supratimas visada pradedamas nuo tam tikro taško. Hermeneutika artikuliuoja, aiškina ne pačius procesus, bet baigtinius pasakymus – tekstus, tačiau neprieštarauja fenomenologijai. Ricœuro mąstyme šios dvi prieigos derinamos – fenomenologija tiria patį suvokimą, tačiau redukcijos skliaustuose lieka konkreti patirtis, ją tirti gali būtent hermeneutika. Greimas taip pat kalba apie nuolat žmogų supančias reikšmes, jų neišvengiamą srautą: padėti „žmogaus, kurį, dar negimusį ir iki pat mirties, nuo ryto iki vakaro iš visų pusių tiesiog yra apspitusios reikšmės, pranešimai, pasiekiantys jį kas akimirką įvairiausiais pavidalais“²². Tačiau semiotiką imamasi kurti ne kaip antrinį metodą, pritaikomą interpretacijai, jau įvykus supratimui, bet kaip supratimo struktūras atitinkančią, aprašančią metodiką. *Struktūrinėje semantikoje* teigiama, kad bus tiriamas reikšmių pasaulis, semiotika galinti tirti tik artikuluotą reikšmės, tik jos ir sudaro žmogišką pasaulį: „žmogaus pasaulis mums iš esmės atrodo apibūdinamas kaip reikšmės pasaulis. Pasaulis gali būti vadinamas „žmogišku“ tik tiek, kiek jis ką nors reiškia“²³.

²² Algirdas Julius Greimas, *Struktūrinė semantika*, vertė: K. Nastopka, Vilnius: Baltos lankos, 2005, p. 35.

²³ *Ibid.*, p. 31.

Semiotika taip pat analizuoja jau įvykusius, baigtinius pasakymus, tačiau pats jų suvokimas yra struktūriškas, o ši struktūra atsispindi semiotiniame aprašyme.

Tai tampa ir Ricœuro kritikos Greimo semiotikai ašimi – semiotika, jo manymu, negalinti visiškai atsiskirti nuo patirties ir savo tyrimus vykdyti remdamasi tik tiksliesiems mokslams būdinga metodologija, ieškoti universalių naratyvinių formulių. Vėlesnės Ricœuro mintys pažymi, kad semiotika galėtų praversti interpretuojant tekstus, tačiau turi pripažinti savo fenomenologines ištakas – jos tyrimų pagrindas vis dėlto yra patyrimas. Tokia mintis nėra paneigiama ir paties Greimo, greičiau priešingai, kalbant apie epistemologinį apsisprendimą nurodoma: „semantika viešai pripažįsta mėginanti aprašyti juslinių savybių pasaulį“²⁴. Vis dėlto vėliau apie šį juslumą užsimenama mažai, būtent jo aprašymo Ricœuras semiotikoje ir pasigenda.

Svarstydamas šią problemą Ricœuras naudojasi pirmtakų įsteigta skirtimi, pagal kurią hermeneutika pirmiausia atsiskyrė nuo kitų disciplinų: hermeneutika save pozicionavo kaip antimetodišką prieigą, priešingą metodiškiems gamtos mokslų tyrimams. Ši skirtis perimama iš Hanso Georgo Gadamerio, šis ją pateikia itin ryškiai: „Naujųjų laikų mokslas lemtingai nutraukia ryšį su graikų ir krikščioniškųjų Vakarų žinojimo pavidalais. Jame įsiviešpatauja metodo idėja. [...] jis ir būdingas mokslinei veiklai. Tačiau šitaip sykiu neišvengiamai apribojami galimi į tiesą pretenduojantys dalykai“²⁵. Laikantis minties, kad tiesą atskleisti gali tik metodiškai patikrinamos sritys, savo prasmę ir pagrįstumą praranda humanitariniai mokslai. Priešinantis gamtamoksliui suabsoliutinimui ir idėjai, kad humanitariniai mokslai tėra menkai išplėtoti, nevykę moksliniai metodai, iškeliamą mintis apie jų specifiškumą. Humanitariniai mokslai gali turėti prasmės tik įsiklausant, juos suprasti galima interpretuojant, o ne taikant mokslinius instrumentus. Ricœuras įveda aiškinimo ir supratimo skirtį, kuri atitinka gamtamoksliui, moksliskumo, metodiškumo ir humanitarikos, dvasinių mokslų, interpretacijos polių. Šioje skirtyje ankstyvoji naratyvinė semiotika priskiriama aiškinimo poliui. Pretenduodama į mokslinį metodą, susklausdama suvokėją, kontekstą ir autorių, ieškodama universalių reikšmės struktūrų semiotika siekia atsiriboti nuo subjektyvumo. Ricœuro ji kritikuojama kaip virtualus teorinis modelis, kuriame patyrėjas niekur nepasirodo. Pati semiotika taip pat reflektuoja minėtą gamtos ir dvasios mokslų supriešinimą, tačiau save taip pat priskiria greičiau dvasios mokslų sričiai. Negana to, semiotikos metodas matomas kaip išeitis tvirto metodo neturintiems humanitariniams mokslams. Apibrėžiant šio metodo epistemologinį

²⁴ Ibid, p. 36.

²⁵ Hans Georg Gadamer, „Kas yra tiesa?“, in: *Istorija. Menas. Kalba*, vertė: A. Sverdiolas, Vilnius: Baltos lankos, 1999, p. 38.

apsisprendimą nurodoma, kad bus rengiamos kokybinės analizės, būtent jos gali padėti suprasti humanitarinių mokslų objektus ir sugrąžinti pagrindą dvasios mokslams: „vis griežtesnė ir griežtesnė kokybinė analizė gali tik padėti užpildyti spragą, kuri šiandien žioji tarp gamtos mokslų, laikomų kiekybiniais, ir žmogaus mokslų, kurie nepaisant dažnai apgaulingo įspūdžio, tebėra kokybiniai“²⁶.

Kurdamas savo teoriją Ricœuras ne tik priešina aiškinimą ir supratimą, bet ir bando juos aiškinti bei derinti. Sekant autoriaus darbais matyti, kad jis nesitenkina aiškinimo ir supratimo, semiotikos ir hermeneutikos priešstata, šį santykį jis ima matyti kaip kompleksiškesnę, sudėtingesnę sąveiką. Tradicinė metodų opozicija išjudinama, o analizuojant abiejų autorių darbus ir debatus matyti, kad nagrinėjamas santykis ima kisti. Šio santykio genezė išskleidžiama tolesniuose skyriuose. Darbe keliamas klausimas, ką ši opozicija reiškia pačiam Greimui.

Semiotikoje naujai iškilus kūniškumui, pasijoms, subjekto susiliejimui su objektu – estezei – prasminga tampa diskusija apie pasijų semiotikos vietą bendrame semiotikos projekte ir santykį su kitomis interpretacijos teorijomis. Vėlyvosios Greimo knygos *Pasijų semiotika* ir *Apie netobulumą* vertinamos kaip naujos, pasikeitusios minties kūriniai, aptariantys kūniško patyrimo temą. Iš tiesų šia problematika Greimas domėjosi ir anksčiau – „Natūraliojo pasaulio suvokimo sąlygose“²⁷. Šiame straipsnyje kalbama apie reikšmės radimosi sąlygas, pirmą kartą įvedamos proprioceptyvumo, eksterioceptyvumo ir interoceptyvumo sąvokos, žyminčios išorinio pasaulio semų (eksterioceptyvumas) vartimą vidinėmis semomis (interoceptyvumas) per subjekto savo kūno suvokimą (proprioceptyvumas). Apie jutimus kalbama net ir *Struktūrinėje semantikoje*, nors tai ir netampa centrine veikalo tema: „sąmoningai siūlome juslinį suvokimą [pèrception] laikyti ta nekalbine plotme, kurioje vyksta reikšmės pagava“²⁸. Tiesa, pastarojoje knygoje ši tema daugiau neplečiama, nors juslinis suvokimas nurodomas kaip pirminis. Prie šios temos dar kartą sugrįžtama *Pasijų semiotikoje*: įvade bandoma pateikti susistemintas teorines prielaidas. Vėlesnė Greimo semiotika, vadinamoji būsenų semiotika, į dėmesio centrą iškelia nebe veiksmą, transformaciją, formalų naratyvinį aprašymą, bet naujos prieigos reikalaujančias būsenas.

Atsižvelgiant į šią naują problematiką, analizuojamas *Pasijų semiotikos* įvadas ir 1989-ųjų metų debatai. Šiame darbe nagrinėjamas pasijų semiotikos ryšys su naratyvine semiotika ir hermeneutine interpretacijos teorija. Laikantis išsikeltos hipotezės keliamas klausimas – ar *Pasijų semiotikos* įvadas gali būti skaitomas kaip atsakas į Ricœuro kritiką? Jei taip, ar šis

²⁶ Algirdas Julius Greimas, *Struktūrinė semantika*, vertė: K. Nastopka, Vilnius: Baltos lankos, 2005, p. 36.

²⁷ Algirdas Julius Greimas, „Natūraliojo pasaulio suvokimo sąlygos“, in: *Semiotika*, vertė: R. Pavilionis, Vilnius: Mintis, 1989, p. 115-156.

²⁸ Algirdas Julius Greimas, *Struktūrinė semantika*, p. 35.

atsakas keičia autorių diskusiją, ar joje atsiranda naujų aspektų, leidžiančių naujai pažvelgti į vėlyvąjį Geimo semiotikos projektą? Ar *Pasijų semiotikoje* pasirodančios idėjos gali būti laikomos pakankamu atsaku, jei kritika, kad teorija yra pernelyg atitrūkusi nuo gyvo suvokėjo ir yra ribota, laikytume pagrįsta? A. J. Greimas semiotiką laikė atviru, besitęsiančiu projektu. Šiame darbe svarstoma, ar pasijų semiotika išpildo tokį projektą, kaip ji siejasi su ankstesniąja naratyvine gramatika. Analizuojant paskutiniuosius debatus svarstoma, ar jie keitė autorių poziciją, kokios įtakos šios diskusijos turėjo jų plėtojamoms teorijoms.

3. Hermeneutinės Paulio Ricœuro kritikos prielaidos: klausimas apie semiotikos ribas

3.1. Fenomenologinės Paulio Ricœuro hermeneutikos ištakos

Paulio Ricœuro mintis, kaip yra pastebėjęs Arūnas Sverdiolas²⁹, bręsta ir skleidžiasi fenomenologijos ir egzistencialistinės filosofijos kontekste, Ricœuras domisi Edmundo Husserlio, Maurice'o Merleau-Ponty fenomenologija, Gabrielio Marcelio egzistencializmu, studijuoja Karlo Jasperso veikalus, domisi religijos tyrimais. Ricœuras apibūdinamas kaip atviras, diskutuojantis mąstytojas: „jis susidomi vis naujomis temomis, nuolat dalyvauja konferencijose, seminaruose ir diskusijose“³⁰. Dėl šios priežasties Ricœuro įtakų ir domėjimosi sričių sąrašas galėtų būti labai ilgas, tačiau šiuo atveju svarbiausia pažymėti pagrindinius minties taškus, formavusius Ricœuro santykį su semiotika ir struktūralizmu. Pažymėtina, kad pirmiausia Ricœuras savo filosofinį mąstymą pradeda kaip fenomenologas – „kaip tik Husserlio idėjos tapo atspirties tašku formuojantis savarankiškam Ricœuro filosofavimui“³¹. Šios mąstymo ištakos, keičiamos ir derinamos su kitais požiūriais, vis dėlto jos veikia tolesnį Ricœuro mąstymą, atliepia ir vėlyvąsias jo kaip hermeneuto mintis: „fenomenologiją Ricœuras visada laikė savosios hermeneutikos prielaida“³².

Savo filosofinius tyrimus Ricœuras pradėjo tirdamas valią, pamatinį žmogaus gebėjimą rinktis gera ar bloga, valdyti savo elgesį. Sekdamas Merleau-Ponty, Ricœuras stengiasi į fenomenologinį tyrimą įtraukti ir kūno problematiką – valia yra susijusi su kūnu, kūno spontaniškumu. Sąmonės projektas neapsiriboja vien racionalumu, jis yra glaudžiai susijęs su kūno judesiais, kūniškomis intencijomis. Transcendentalinės fenomenologijos projektą bandoma reformuoti naikinant sąmonės ir kūno perskyrą, Ricœuras stengiasi derinti abi plotmes ir taip atsiskiria nuo Edmundo Husserlio transcendentalinės fenomenologijos tradicijos. Tačiau net ir įtraukus kūniškumą fenomenologija vėliau vis tiek pasirodo kaip nepajėgi išanalizuoti valią – atlikus fenomenologinę redukciją skliaustuose lieka konkreti patirtis, o kartu ir klaidos, blogo pasirinkimo galimybė: „skliaustuose lieka kažkas, ką galima pavadinti esminiu sąmonės konstitucijos elementu“³³. Kūnas lieka tema, kurios fenomenologija negalinti išsemti. Laikantis fenomenologinės žiūros neišvengiamai tenka suskliausti nesąmoningus kūno impulsus, o tai neleidžia galutinai aprašyti valios fenomeno. Ricœurą ima dominti būtent tai, kas lieka

²⁹ Arūnas Sverdiolas, „Paulio Ricœuro užuolankos“, in *Egzistencija ir hermeneutika. Interpretacijų konfliktas*, Vilnius: Baltos lankos, 2001.

³⁰ Ibid, p. viii.

³¹ Ibid, p. ix.

³² Ibid, p. xiii.

³³ Ibid, p. xvii.

redukcijos skliaustuose. Fenomenologija galinti pateikti „neutralias sąmonės struktūras“, tačiau tai „neduoda galimybės aprašyti betarpišką blogio patirtį, klystančio žmogaus patirtį, ir tuo būdu suprasti klystančią žmogaus egzistenciją“³⁴. Norint suprasti ne paties fenomeno struktūrą, bet jo egzistencinį matmenį neišvengiamai tenka fenomenologiją derinti su kitomis priegomis: nuo eidetinės fenomenologijos Ricœuras pereina prie egzistencinės fenomenologijos. Jis remiasi prielaida, kad žmogus iš prigimties yra klystanti būtybė. Ši prielaida peržengia fenomenologinio tyrimo ribas, tačiau net ir ją priėmus, taikant egzistencinę fenomenologiją, konkreti patirtis tebelieka neapčiuopiama.

Aptikęs fenomenologinio aprašymo ribas Ricœuras imasi simbolių tyrimo ir pasuka hermeneutikos keliu. Tyrimo objektu tampa blogio, klydimo simbolika raštijoje, mituose. Imama tirti fiksuotus diskursus, tokia literatūrinė prieiga kalbos problemą padaro ypač svarbią, Ricœuro mąstyme „nuo fenomenologijos, reflektuojančios pačioje sąmonėje glūdinčias blogas intencijas, einama prie kalbinių blogio išraiškų“³⁵. Aprašydamas simbolius Ricœuras taip pat juos atskiria nuo metaforų ir alegorijų, tačiau vėliau ima domėtis būtent pastarosiomis. Palaipsniui tokia kalbinė problematika ima vyrauti: „kalba imama suvokti kaip pagrindinė dabartinės filosofijos problema“³⁶. Plačiau žvelgiama ir į pačią hermeneutiką – tai ne tik simbolių interpretavimas, bet ir bet kokios raštijos, tekstų, taip pat ir literatūros kūrinių analizė.

Nors hermeneutika kaip interpretacijos teorija Ricœurui tampa itin svarbi nagrinėjant tekstus, o kalbos problema imama laikyti svarbiausia, kartu neatsisakoma ir fenomenologinių prielaidų. Fenomenologija ir hermeneutika Ricœuro mąstyme nėra viena kitai priešingos disciplinos, jos net nėra vieno lygmens: fenomenologija tiria sąmonės veikimą, o hermeneutika analizuojant tekstus galėtų būti laikoma tam tikra fenomenologijos praktika. Hermeneutiškai interpretuojamas tekstas skaitomas savo paties kontekste, į skliaustus paimami istorinis kontekstas, autorius, autoriaus biografija. Tai tarsi pasakymu pavirtęs sąmonės turinys, hermeneutika interpretuoja baigtinę formą įgavusius diskursus.

Tai, kad persiimdamas naujomis idėjomis Ricœuras vis dėlto lieka fenomenologinės tradicijos tęsėjas, daro įtaką ir jo hermeneutikos plėtotei. Hermeneutika imama suprasti klasikine prasme – kaip tekstų, literatūros kūrinių, raštijos interpretacijos būdas.

³⁴ Arūnas Sverdiolas, „Paulio Ricoeuro užuolankos“, in *Egzistencija ir hermeneutika. Interpretacijų konfliktas*, Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. xvii.

³⁵ *Ibid.*, p. xxii.

³⁶ *Ibid.*, p. xliii.

3.2. Hermeneutinė tradicija

Šiame darbe ypač svarbi hermeneutinė Paulio Ricėuro laikysena. Viena pagrindinių sąvokų Ricėuro mąstyme tampa interpretacija, ji taip pat laikoma hermeneutiniu procesu. Idėjų pirmtakais hermeneutinėje tradicijoje taip pat nurodomi Wilhelmas Dilthey'us ir Hansas Georgas Gadameris. Iš šių autorių Ricėuras perima tikslųjų mokslų ir humanitarinių mokslų skirtį, kuri determinuoja jo mąstymą apie bendrą mokslų hierarchiją.

Dilthey'us hermeneutiką iškelia gamtamokslio ir dvasios mokslų skirtyje. XX amžiaus antroje pusėje vis labiau įsigalint racionalizmui ir tiksliesiems mokslams analizės vertomis sritimis imta laikyti tik moksliskai verifikuojamus laukus. Teisinga mokslinėje veikloje gali būti tik tai, kas patikrinama. Humanitariniai mokslai laikomi antraeiliais, kadangi mokslinis jų tyrimas neatneša naudos ir apibrėžtų rezultatų. Dėl šios priežasties ieškoma būdo sugrąžinti jiems statusą, leidžiantį suprasti dvasinių mokslų svarbą. Stengiamasi pakeisti šių dviejų mokslo sričių hierarchiją, dvasios mokslus akcentuojant kaip pirminius, fundamentalesnius. Šios dvi supriešintos sritys apkeičiamos vietomis – hierarchiškai aukščiau iškeliami būtent dvasios mokslai. Atkreipiamas dėmesys į tai, kad pastarųjų objektas yra patirtys, su kuriomis susiduria kiekviena žmogiška būtis. Būtent šios sritys trumparegiškai pražiūrimos, įprasta tapę visą dėmesį skirti antraeiliams artefaktams: „gamta yra svetima žmogui tikrovė, o dvasios pasaulis žmonių sukuriamas ir kaip tik todėl suprantamas „iš vidaus““, humanitariniai mokslai yra pranašesni, natūralesni gamtos mokslų atžvilgiu, kadangi „liečia, taip sakant, tikresnę tikrovę. [...] Šie mokslai remiasi ne jusliniais duomenimis ir ne sąvokinėmis tikrovės schemomis, o gyva ir konkrečia patirtimi“³⁷. Hermeneutika susiejama su betarpiška asmenine patirtimi. Supratimas laikomas individualiu procesu, jis siejasi su ankstesnėmis suvokėjo patirtimis ir savęs paties supratimu. Kito hermeneutikos atstovo, Hanso Georgo Gadamerio kūrinyje *Tiesa ir metodas* (*Truth and Method*)³⁸ taip pat prisiimama antimetodinė nuostata: metodinis tyrimas gali aprašyti formalias reiškinių charakteristikas, bet nieko nepasako apie jo patirtį. Knygos *Tiesa ir metodas* pavadinime užkoduota ši mintis – norima sugrąžinti tinkamą statusą humanitariniams, žmogiškiems mokslams, nes būtent jie ir gali atverti tiesą. Iki tol jie buvo laikomi spekuliatyviais, buvo manoma, kad tikruosius rezultatus teikia tik tikslieji, moksliniu metodu grindžiami mokslai.

³⁷ Arūnas Sverdiolas, „Nepabaigiamas dialogas“, in: Hans Georg Gadamer, *Istorija. Menas. Kalba.*, Vilnius: Baltos lankos, 1999, p. viii-ix.

³⁸ Hans Georg Gadamer, *Truth and Method*, translated by: J. Weinsheimer, G. D. Marshall, London: Continuum, 2004.

Gadameris tęsia Dilthey'aus idėjas, tačiau kartu jas reformuoja. Jis mąsto apie hermeneutiką iš panašios perspektyvos – pakeičiama tai, kad suvokėjui nebūtinai kongenialumas su autoriumi, autoriaus biografijos studijos, ar nusikėlimas į jo laikotarpį, apie kurį dar kalba Dilthey'us. Kūrinys, tekstas, pažintinis objektas Gadameriui steigia autonomišką pasaulį, nebeprisiklauso autoriui, turi savo tiesą, kurios ir reikia *klausyti*. Hermeneutinis procesas, ratu besisukantis supratimas Gadameriui susijęs su atvirumu kūriniumi, supratimas vyksta kaip dialogas, kaip susidūrimas su *kitu*. Pažymima, kad kūrinys nepriklauso nei autoriui, nei jo intencijoms ir nuo sukūrimo momento tarsi gyvena savarankišką gyvenimą: „Hermeneutikos uždavinys – nušviesti šį supratimo stebuklą, kuris yra ne paslaptinga sielų komunija, o dalinimasis bendra prasme³⁹“. Dėl šios priežasties svarbus įsiklausymas, neprimetant išankstinių nuostatų, nesikišant į tekstą su išoriniais instrumentais, jau numatyta metodologija, bet prasmės ieškant iš paties teksto dalių ir visumos santykio. Hermeneutinis supratimas vyksta judant ratu – dalys jungiamos į visumą, pildant teksto supratimą, o savo ruožtu vis augantis perskaityto teksto kiekis, besipildanti visuma leidžia geriau suprasti perskaitytas dalis. Tekstas yra atviras kelioms interpretacijoms, tačiau kartu jis išlaiko interpretacijų branduolį, neleisdamas per daug nukrypti: interpretacijų skaičius nėra baigtinis, tačiau nėra ir begalinis. Jame įrašytas reikšmės branduolys ir leidžia dalintis bendra prasme, laiduoja galimybę susikalbėti.

Laikantis hermeneutinės perspektyvos naikinama racionalizmui būdinga priešprieša tarp subjekto ir objekto. Gadameriui dalies ir visumos ryšiais susijusiame hermeneutiniame procese subjektas irgi tampa dalimi (visuomenės, epochos). Tai kitokia prieiga nei įprasta gamtos moksluose, kur visa valdantis subjektas tiria prieš save turimus objektus. Šiuo atveju suprantami dalykai netgi nėra priešais, apčiuopiami suvokėjui, jie yra nuolat su juo susiję, betarpiški. Suvokimas visada susijęs ir su ankstesnėmis suvokėjo patirtimis, kurios jį ir formuoja. Atskirti suvokiantįjį nuo to, kas suvokiama, tampa sunku, kadangi toks supratimas kartu keičia ir savęs paties supratimą.

Gadameris perima ir plėtoja dalį kito filosofo, Martino Heideggerio, idėjų, bei sąvokų. Heideggeris iškelia mintį, kad žmogiškoji būtis yra nuolatiniame sąlytyje su pasauliu ir tuo pat metu nuolatiniame supratime. Būdamas pasaulyje žmogus visada jau supranta savo paties būtį, aptinka save tam tikroje situacijoje, ši situacija ir tampa hermeneutinio judesio atspirties tašku. Tokią žmogaus egzistenciją Heideggeris vadina „įmestimi“ į būtį – žmogus nuolat „sukibęs“ su patirtimi, negali pažvelgti į ją iš neutralaus nuotolio⁴⁰. Vėliau ši mintis atsikartoja ir Gadamerio

³⁹ Hans Georg Gadamer, „Apie supratimo ratą“, in: *Istorija. Menas. Kalba.*, vertė: A. Sverdiolas, Vilnius: Baltos lankos, 1999, p. 28.

⁴⁰ Martin Heidegger, *Being and Time*, translated by: J. Macquarrie, E. Robinsn, Oxford: Blackwell, 2001, p. 78-86.

darbuose, teigiama, kad pats žmogus yra visumos, kurią suvokia, dalis. Žmogus save aptinka tam tikrų sąvokų, reikšmių kontekste, tam tikruose naratyvuose, į kuriuos yra „įmestas“ be pasirinkimo. Dėl šios priežasties žmogaus suvokimas istoriškas, susijęs su baigtiniu jo gyvenamuoju laiku. Suvokimas negali išvengti išankstinių prielaidų, o neigti jas būtų tiesiog naivu. Tačiau, šios prielaidos neturi „vesti“ suvokėjo – jos tampa spėjimu, „prasmės laukimu“, pirmine interpretacija, kuri koreguojama susidūrus su teksto steigiamomos prasmėmis.

Hermeneutika – nepabaigiamas nuolatinis suvokimo procesas, vyksmas. Priešingai, metodiniu aiškinimu besiremiantys tikslieji mokslai analizuoja baigtinius reiškinius, o analizę vainikuoja galutinės išvados. Kaip jau minėta, sekdamas šia tradicija ir pagrindine problema išskeldamas būtent kalbą, tekstus nagrinėja ir Paulis Ricėuras.

Toks hermeneutikos objektas persidengia ir su Algirdo Juliaus Greimo tyrimų sritimi. Abu mąstytojai rūpinasi reikšme tekste, diskurse. Kadangi Ricėurui rūpi panašūs objektai, susidomėjimą kelia ir pati semiotikos metodologija, ieškoma semiotikos ir hermeneutikos santykio, šias disciplinas bandoma ir priešinti, ir jungti. Jau minėta, kad Ricėuras buvo aktyvus akademinų diskusijų dalyvis, atsižvelgiantis į kitų mąstytojų siūlomas mintis. Savo kuriamą hermeneutiką Ricoeuras dažnai ne priešina, bet derina su kitomis disciplinomis, įsiklauso, kai kuriuos dalykus perima. Vengiama radikalių pozicijų, dažnai laikomasi vidurio kelio nuostatos, išryškinami kitų minties mokyklų problemiški taškai, tačiau pastebima ir tai, kas gali būti vertinga, pritaikoma. Susikirtus tyrimų laukams pašnekovu Ricoeuras laiko ir Greimą: diskutuoja apie bendrą semiotikos statusą humanitarinių mokslų lauke, šio mokslo objektą, susirašinėja laiškais, kviečia Greimą į akademinius debatus. Šių debatų rezultatai ir tampa centrine šio darbo ašimi, prie jų bus sugrįžtama vėlesniame skyriuje.

3.3. Santykis su struktūralistine kalbos teorija

Kurdamas savo teoriją Ricoeuras remiasi hermeneutine tradicija ir atsiriboja nuo struktūralizmo. Savąjį mąstymą Ricoeuras formuoja būtent jų priešstatoje. Mąstydamas apie kalbą ir jos interpretavimą Ricoeuras perima Ferdinando de Saussure'o *Bendrosios kalbotyros kurse*⁴¹ išskleistą skirtį tarp kalbos sistemos [*langue*] ir šnekos [*parole*], tačiau pagrindiniu tyrimo objektu laikoma būtent šneka. Svarstymų objektu pasirinkęs tekstus, semantiką Ricoeuras iškelia aukščiau kalbotyros. Reikšmė, pagal Ricoeurą, gali atsiskleisti tik šnekoje, sakinyje. Saussure'as mažiausiu kalbos vienetu laiko ženklą, Ricoeuras mažiausiu vienetu laiko sakinį. Tai

⁴¹ Ferdinand de Saussure, *Bendrosios kalbotyros kursas*, vertė: L. Perkauskytė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014.

minimali dalis, kurioje gali atsirasti reikšmė. Sakinys negali būti redukuojamas į ženklus, tai ne ženklų suma, bet kokybiškai naujas darinys: „sakinys yra ne didesnis ar sudėtingesnis žodis, bet naujas esinys [...] sakinyje – vienis, neredukuojamas į savo dalių sumą“⁴².

*Interpretacijos teorijoje*⁴³ Ricœuras atkreipia dėmesį į tai, kad kalba ką nors sako ir gali funkcionuoti tik sakinyje. Sakiniai kuria reikšmes ir peržengia žodžių ribas. Svarbu tai, kad Ricœuras šnekos [*parole*] sąvoką pakeičia diskurso sąvoka, sąmoningai atsiribodamas nuo Saussure'o požiūrio į šneką. Pastaroji Saussure'o laikoma nykstančiu, atsitiktiniu įvykiu, manoma, kad didžiausias dėmesys turėtų būti skiriamas kalbos sistemai, kuri valdo šį pranešimų kūrimą.

Saussure'o pozicija apibendrintai gali būti lyginama su ankstyvuoju transcendentaline fenomenologija paremtu Ricœuro mąstymu. Kaip minėta, vėliau Ricœuras ima ją kritikuoti ir linksta hermeneutikos link. Transcendentalinė fenomenologija kaip universalus sąmonės veikimo aprašymas Nijolės Keršytės lyginamas su struktūriniu kalbotyra ir naratyvine gramatika: „kalbos kaip sistemos aprašymas Saussure'o kalbotyroje, vėliau bendrosios naratyvinės gramatikos kūrimas Greimo semiotikoje galėtų būti lyginamas su transcendentalinės sąmonės sferos ar universalių patirties struktūrų aprašymu fenomenologijoje“⁴⁴. Visos šios mąstymo kryptys ieško bendrų taisyklių, valdančių mąstymą, suvokimą, kalbos vartojimą, reikšmių radimąsi. Tai priešinga vėlyvajam Ricœuro plėtojamam mąstymui. Jį domina būtent tai, kas lieka skliaustuose, kas lieka už analizės apibrėžtų ribų, konkreti patirtis – ne tai, kas universalu. Iki tol pirmavus kalbotyrai, kalbos sistemos mokslui, Ricœuras bando sugrąžinti nepelnytai į paribį nustumtą semantiką, šnekos [*parole*] tyrimus, šneką pervardydamas diskursu. Kadangi šneka [*parole*] – diskursas – kaip laikiškas ir individualus yra nesuklasifikuojamas struktūrinės kalbotyros terminais, tenka ieškoti išskirtinai diskursui tinkamo analizės būdo. Čia Ricœuras taip pat pasitelkia interpretaciją ir hermeneutiką, leidžiančią atskleisti diskurso reikšmę. Tai ypač svarbu mąstant apie literatūrinius tekstus ir jų supratimą. Struktūrinės kalbotyros atveju pastarieji būtų tik atsitiktiniai įvykiai, nykstantys laikiniai pranešimai; praleidžiamas tokių tekstų specifiškumas.

Išeities tašku pasirinkus diskursą, Ricœurą pirmiausia domina sintagminiai kalbos santykiai, sintaksė, kaip reikšmė kuriasi sakinyje, tekste, sakiniams jungiantis vienam su kitu. Tokį mąstymą galima priešinti su Saussure'o struktūriniu kalbotyra, kurioje pagrindinis objektas

⁴² Paul Ricoeur, *Interpretacijos teorija. Diskursas ir reikšmės perteklius*, vertė: R. Kalinauskaitė, G. Lidžiuvienė, Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 19.

⁴³ Paul Ricoeur, *Interpretacijos teorija. Diskursas ir reikšmės perteklius*.

⁴⁴ Nijolė Keršytė „Struktūralizmo ir fenomenologijos „santuoka“ A. J. Greimo semiotikoje“, in *Athena*. Nr. 5, 2009, p. 149.

yra ženklas, žodis, valdomas vertikaliųjų, paradigminių, ir horizontalių, sintagminių, santykių. Paradigmoje žodis išsiskiria tuo, kad jis nėra kitas žodis, reikšmė kuriasi iš jo skirtingumo nuo kitų žodžių, tačiau kartu ir dėl jo asocijavimo su jais.

Bendra struktūralizmo kritika iš dalies tinka ir semiotikos metodui. Jį Greimas ima formuoti pirmiausia veikiamas F. de Saussure'o, Luiso Hjemslevo minčių. Semiotikoje taip pat laikomasi nuostatos, kad reikšmė atsiranda iš skirtumo. Greimas naudojasi ir vertikalumą bei horizontalumą numatančiomis sąlygomis. Vertikaliai išsidėsto diskurso lygmenys – diskursyvinis, naratyvinis, loginis-semantinis, galima kalbėti apie paviršiaus ir gilų lygmenis. Horizontaliai išsiskleidžia aktantų logika – kaip naratyvinėje gramatikoje aktantai veikia vieni kitus. Greimo manymu, būtent logika, metodiškumas yra būtina sąlyga tekstui suvokti: „be logikos paramos semantika tebus savo pačios bendrųjų sąvokų kontempliacija, taip pat aišku, kad semantikos mokymas, neatsižvelgiant į krizės apimtus humanitarinius mokslus ir nesistengiant su jais suartėti, dar ilgai būtų vien uždaros sektos pratybos“⁴⁵. Semiotikoje įvedamos loginės kategorijos, teksto reikšmė skleidžiasi per vertikaliąją ir horizontaliąją ašis.

Ricoeuras mąsto kiek kitaip, reikšmės ieško sintaksėje, sakinyje. Jo plėtojamoje hermeneutikos teorijoje reikšmė kuriasi judant hermeneutiniu ratu, sakinius jungiant į didesnius teksto vienetus, dalis vėliau suprantant pagal visumą, o visumą peraiškinant dalimis. Pirmiausia jį domina sintagminiai, bet ne sisteminiai santykiai. Įdomu, kad pačią interpretaciją Ricoeuras formuluoja panašiai, kaip savo tyrimą suvokia ir semiotika. Interpretacijos sąvoka apibrėžiama kaip „minties darbas, iššifruojantis už akivaizdžiosios prasmės slypinčią prasmę, išskleidžiantis raidiškoje reikšmėje glūdinčius reikšmės lygius“⁴⁶. Vis dėlto, hermeneutika veikia kiek kitokiu principu, vertikalūs reikšmės lygmenys nėra išskiriami, interpretacija pildosi prisidedant naujoms teksto dalims, veikdama visą tekstą ir patį suvokėją. Kiekviena interpretacija kartu yra ir savęs supratimas, susisiejantis su visu kitu turimu žinojimu: „taigi kiekviena hermeneutika yra akivaizdus arba nematomas savęs paties [soi-mêmes] supratimas einant aplinkiniu keliu – suprantant kitą“⁴⁷.

Struktūrinės kalbotyros požiūriu kalba yra struktūruota sistema, pritaikyta tikrovės reiškiniams perteikti. Tai, kad nusistovėjo konkreti sistema, šios teorijos požiūriu, yra visiškas atsitiktinumas, ji galėtų būti pakeista kita ženklų sistema. Pati kalbos sistema ilgainiui tampa konservatyvi ir sunkiai pakeičiama, kadangi priklauso visiems individams ir yra nuolat jų vartojama, tačiau jos susidarymas yra atsitiktinis, kalbos ženklų su objektais tiesioginis ryšys

⁴⁵ Algirdas Julius Greimas, *Struktūrinė semantika*, vertė: K. Nastopka, Vilnius: Baltos lankos, 2005, p. 34.

⁴⁶ Paul Ricoeur, *Egzistencija ir hermeneutika. Interpretacijų konfliktas*, vertė: A. Sverdiolas, Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 16.

⁴⁷ Ibid, p. 21.

nesieja. Kalbos sistema greičiau lieka forma, sąlyga pasireikšti laikinoms [parole]. O hermeneutinė kalbos filosofija kalbą laiko ypatingu prasmės konstituojančiu bei generuojančiu įrankiu. Pagal F. de Saussure'ą, kalba yra mąstymo reiškimo būdas. Ji leidžia kiek aiškiau struktūruoti chaotišką mąstymą – „be ženklų mes negalėtume aiškiai ir nuosekliai atskirti dviejų idėjų. Pats savaime mąstymas yra nelyginant ūkas, kuriame niekas neturi aiškių ribų“⁴⁸. Vis dėlto tai yra tik forma, leidžianti perteikti mintis, o patys kalbos ženklai nėra tiesioginės nuorodos į tikrovės objektus. Ši teorija susilaukia Ricœuro kritikos: pasak jo, tiriant tik šį sistemiškumą nepastebima, kad pati kalba gali kažką reikšti, ji pati generuoja reikšmes. Diskurso, sakinio reikšmė gali kisti, šie dariniai nevienareikšmiški ir leidžiasi interpretuojami. Tokios mintys leidžia paaiškinti ir Ricœuro kritiką Greimui, ji aptariama kitame skyrelyje. Naratyvinės gramatikos kūrimą Ricœuras mato kaip panašų formos, bet ne turinio tyrimą. Tai, kad bandoma sukurti universalų metodą, siekiama išskirti diskrečius, kiekviename diskurse atpažįstamus vienetus, pradangina diskurso išskirtinumą ir neišsemia visos jo reikšmės. Ricœurai, panašiai kaip ir Saussure'o sistemoje, dvi atskirtos kalbos sritys reikalauja skirtingų mokslų ir tyrimo būdų. Pasak Ricœuro, ženklus tirianti semiotika, o sakinių mokslas esanti semantika. Vis dėlto verta atkreipti dėmesį, kad ši skirtis atsiranda ne toje plačioje plotmėje. Saussure'o sistemoje abi kalbos sritys yra formalūs mokslai: diachroninė kalbotyra tiria faktinius kalbos kitimus, sinchroniniai tyrimai atskleidžia galimas bendru susitarimu priimtų elementų kombinacijas. Ricœuro sistemoje semiotika išlieka formaliu mokslu, o semantika suvokiama kaip kurianti ir generuojanti prasmes. Ricœuras kritikuoja struktūrinę kalbotyrą kaip sistemą be ribų, subjekto ir daiktų⁴⁹. Ši kritika iš dalies tinkama ir semiotikai. Pagal šį modelį kalba neturi ribų, kadangi neturi savo substancijos, svarbiausia joje tampa patys skirtumai ir elementų santykiai. Tai sistema be subjekto, pastarasis čia yra suskliaudžiamas. Subjektas greičiau paklūsta kalbos taisyklėms, jos mechanizmui, nei pats ją kuria ar valdo: „kodo, kuris valdo viena ant kitos sukrautas sistemas nesukuria pats subjektas, veikiau jis yra nesąmoningai kategorinis“⁵⁰. Kalbos sistema taip pat yra sistema be daiktų – kalbos ženklą apibrėžia jo paties vidus, signifikato [signifié] ir signifikanto [signifiant] skirtybė: žodžio idėja, jo sąvoka niekaip nesusijusios su garsų seka, kuria jis reiškiamas. Struktūrinėje semantikoje šiuo atveju bandoma sukurti bendrą, nuo subjekto ir daiktų nepriklausomą, universaliai galiojančią reikšmės kūrimosi sistemą, pagal kurią kuriasi reikšminiai diskursai. Galiausiai tokia sistema tampa tokia universali, ir uždara, kad nieko nebegali pasakyti apie pasaulį: „skaitytojas struktūralistas atsiduria teksto „vietoje“ ir

⁴⁸ Ferdinand de Saussure, *Bendrosios kalbotyros kursas*, vertė: L. Perkauskytė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014, p. 148.

⁴⁹ Paul Ricoeur, „Žodynas. Kalbos filosofijos“, in: *Baltos lankos*, Nr. 2, 1992, p. 164-211.

⁵⁰ Ibid, p. 197.

užsidaro jo „klauzūroje“. Kai tekstas šitaip uždaromas, jis nebeturi jokios „išorės“, o tiktai „vidų“ [...] kaip tik tuomet pasirodo, kad struktūralizmas „nesupranta“ nagrinėjamo teksto, nes jis metodologiškai redukuoja pamatinę kalbos intenciją – pasakyti ką nors apie ką nors“⁵¹.

3.4. Aiškinimas ir supratimas

Semiotikos projektas atkreipia Paulio Ricœuro dėmesį, tačiau požiūris į jį laikui bėgant kinta. Kaip jau pastebėta, iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad šios dvi priegigos – hermeneutika ir semiotika – viena kitai priešingos, tačiau vėliau tarp jų imta įžvelgti ir panašumų, jų „sąjunga neįprasta dėl to, kad struktūralistinis mąstymas 7-ajame dešimtmetyje radosi kaip priešprieša „sąmonės filosofijai“, kuriai bent jau Prancūzijoje buvo priskiriama fenomenologija“⁵².

Kalbos filosofijos tradicijoje semiotikai skiriama vieta tarp kitų mokslinių metodologijų, o pats projekto uždavinys hermeneutiniam Ricœuro žvilgsniui atrodo paradoksalus – aiškinti humanitarinių mokslų objektus remiantis tiksliesiems mokslams skirta metodologija. Ricœuras naudojami minėta amžininko vokiečių filosofo Hanso Georgo Gadamerio įvesta skirtimi tarp tikslųjų mokslų, kuriems gali būti taikomas mokslinis metodas bei verifikavimas, ir humanitarinių mokslų, kurie gali būti suprantami tik pasitelkiant antimetodinę priegigą: „Gadamerio *Tiesą ir metodą* Ricoeuras pripažino sau labai svarbiu veikalumi“⁵³. Ricœuras perima panašią skirtį ir kartu ją modifikuoja – humanitarinių ir tikslųjų mokslų skirtis paverčiama supratimo ir aiškinimo skirtimi. Šiame kontekste aiškinimas nurodo mokslinę veiklą, supratimas – humanitarinę. Natūralu, kad dėl savo racionalumo ir moksliskumo siekio semiotika pirmiausia patenka į aiškinimo lauką. Vėliau pasirodo, kad tokia skirtis nėra absoliuti. Didžia dalimi Ricœuro požiūrį keičia ir pačios semiotikos evoliucija.

Šiai temai, semiotikos ir hermeneutikos santykiui, Ricœuras skiria straipsnį „Tarp hermeneutikos ir semiotikos“, kurio paantraštėje tiesiogiai nurodoma, kad straipsnis skiriamas A. J. Greimui. Straipsnis apibendrina 1980-aisiais metais birželio 4-ąją vykusius semiotikų ir filosofų debatus: juose buvo diskutuojama hermeneutinės interpretacijos, semiotinio teksto imanentiškumo klausimais. Šių debatų transkripcija nėra išleista, tačiau apie juos sužinome iš vėlyvesnių debatų bei kitų dalyvių atsiminimų. Pačioje pradžioje Ricœuras nurodo, kad šio teksto tikslas „perkelti į platesnį kontekstą tą supriešinimą [...] iš vienos pusės, Greimo

⁵¹ Arūnas Sverdiolas, „Filosofas tarp semiotikų“, in: *Baltos lankos*, Nr. 2, 1992, p. 46.

⁵² Keršytė, N., „Struktūralizmo ir fenomenologijos „santuoka“ A. J. Greimo semiotikoje“, in *Athena*. Nr. 5, 2009, p. 142.

⁵³ Arūnas Sverdiolas, „Paulio Ricoeuro užuolankos“, in *Egzistencija ir hermeneutika. Interpretacijų konfliktas*, Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. lxiii.

semiotikos, pirmiausia dirbančios naratyvumo plotmėje, ir, iš kitos pusės, to hermeneutikos varianto, kurio teoriją aš dėstau [...]“⁵⁴. Aiškiai suformuluojama probleminė ašis – „plačiausias kontekstas yra ginčas tarp *aiškinimo* [expliquer] ir *supratimo* [comprendre]“⁵⁵ ir taip pat pažymima, kad šis ginčas yra „vokiškos kilmės“, o kartu ir „anglosaksiškos kilmės“ turint omenyje hermeneutiką ir analitinės krypties kalbos filosofiją. Jau šiame straipsnyje Ricoeuro požiūris į aiškinimo ir supratimo skirtį šiek tiek keičiasi, pastebima, kad minėtasis ginčas tarp aiškinimo ir supratimo, ši „dichotominė minties eiga – arba, arba.. [...] yra pasenusi“⁵⁶, taigi absoliutus skyrimas nėra įmanomas. Tačiau ši skirtis nėra visiškai atmetama, manoma, kad ji vis dėlto galinti paaiškinti dvi skirtingas prieigas: „subtili aiškinimo ir supratimo dialektika yra vaisinga“⁵⁷.

Šių dviejų teorijų skirtumas yra vadinamasis metodologinis apvertimas: hermeneutika laikosi požiūrio, kad „supratimas yra pirmesnis, o aiškinimas lieka būtinas, bet antraeilis tarpininkas“; struktūrinė semantika numato atvirkštinę metodologinę tvarką, „suteikiant pirmenybę aiškinimui, o supratimą įkurdinant paviršiaus efektų plotmėje“⁵⁸. Tokiu būdu apmąstant semiotikos projektą jis tampa viso labo atvirkštine, neįprasta tvarka naudojama hermeneutika, semiotika susisteminama, įtraukiama į hermeneutiką. Ricoeuras semiotiką net ir tiesiogiai pradeda vadinti hermeneutika: „tuomet aš iš naujo apibūdinsiu Greimo semiotiką kaip šios hermeneutikos variantą, priešingą Gadamerio ir mano paties hermeneutikos variantui“⁵⁹, abi prieigos apimamos hermeneutikos vardu, skiriasi tik analizės tvarka: „abi hermeneutikas skiria metodologinis apvertimas“⁶⁰. Straipsnyje „Filosofas tarp semiotikų“ patvirtinama, kad tokia derinimo laikysena Ricoeurui yra įprasta: „Ricoeuro laikysena struktūralizmo metodologijos ar metodologijų atžvilgiu, kaip ir kitais atvejais, susidūrus su jo dėmesį patraukusiomis mąstymo pakraipomis, buvo: įjungti ir apriboti, gretinant su kuo kitu“⁶¹. Negana to, semiotika suvokiama kaip negalinti visiškai ignoruoti filosofijos: „aš visiškai sutinku, kad semiotikui tekste netrūksta nuorodų šiems skirtumams artikuliuoti. Mažiau esu linkęs pripažinti semiotikai šių praturtinimų iniciatyvą bei autonomiją“⁶². Pripažįstama, kad semiotinė analizė gali praturtinti teksto supratimą, tačiau jos išrašomi rezultatai remiasi fenomenologiniu suvokimu: „išankstinis

⁵⁴ Paul Ricoeur, „Tarp hermeneutikos ir semiotikos“, in: *Baltos lankos* Nr. 2, vertė: B. Bredelytė, A. Sverdiolas, S. Žukas, 1992, p. 21.

⁵⁵ Ibid., p.21.

⁵⁶ Ibid., p.21.

⁵⁷ Ibid, p. 22.

⁵⁸ Ibid, p. 22.

⁵⁹ Ibid, p. 25.

⁶⁰ Ibid, p. 26.

⁶¹ Arūnas Sverdiolas, „Filosofas tarp semiotikų“, in: *Baltos lankos*, Nr. 2, 1992, p. 45.

⁶² Paul Ricoeur, „Tarp hermeneutikos ir semiotikos“, p. 37.

supratimas, kurį susidarome apie šiuos skirtumus fenomenologijos plotmėje, man regis, atlieka nepakeičiamo vedlio vaidmenį, net jeigu tekstinė šių skirtumų artikuliacija verčia pačią fenomenologiją pereiti nuo migloto išankstinio supratimo prie aiškaus supratimo“⁶³. Norėdama to ar ne, semiotika vis dėlto remiasi fenomenologija, net jei to aiškiai neartikuliuoja. Pripažinus semiotikos projekto naudą tiriant humanitarinius diskursus lieka neatsakytas šio metodo pagrindo klausimas. Semiotika nėra laikoma sau pakankama metodologija, ji remiasi gilesniu pamatu, tirdama būties raišką ji apeina pačios būties klausimą. Ontologijos klausimą Ricœuras kelia mąstydamas ir apie savo paties hermeneutinės interpretacijos teoriją.

3.5. Ontologijos klausimas

Knygoje *Egzistencija ir hermeneutika*⁶⁴ Ricœuras kelia klausimą: kaip galėtų būti apibūdinama supratimo ontologija? Pirmiausia apžvelgęs savo pirmtakų svarstymus, autorius siūlo savo kelią – ontologija gali būti atskleista tik tiriant semantiką, kadangi „bet koks ontinis arba ontologinis supratimas pirmiausia išreiškiamas kalba“⁶⁵. Ricœuras atmeta mintį, kad būtis gali būti suprantama kaip akivaizdybė ir tirama iš subjekto pozicijos: „niekada negalime pradėti iš cogito centro, bet tik eiti ilguoju, simbolių keliu“⁶⁶. Eiti simbolių keliu šiuo atveju reiškia tirti tekstus, juose pasirodančius simbolius. Ricœuras teigia, kad ontologija yra pasiekama tik iš tekstų – vykstant interpretacijų konfliktui netiesiogiai nujaučiama tai, ką galima vadinti ontologija: „čia siūloma ontologija jokiū būdu negali būti atskirta nuo interpretavimo. Ji lieka rate, kurį sudaro interpretavimo veikla ir interpretuota būtis. Tai anaipol nėra triumfuojanti ontologija, tai net ne mokslas, nes ji negali išvengti interpretacijos rizikos“⁶⁷. Taigi tiesiogiai ontologija nėra prieinama, jos negali atverti spekuliatyvus mąstymas, ji pasirodo tik tekstų būtyje. Ricœuras nesiūlo vientisos ontologinės teorijos, tačiau ji yra numanomas hermeneutinio vyksmo horizontas: „savarankiška ontologija mums neprieinama – tik interpretuodami pamatome interpretuotą būtį [...] tik susiduriant konkuruojančioms hermeneutikoms mes kai ką

⁶³ Ibid, 37.

⁶⁴ Paul Ricoeur, *Egzistencija ir hermeneutika. Interpretacijų konfliktas*, vertė: A. Sverdiolas, Vilnius: Baltos lankos, 2001.

⁶⁵ Ibid, p. 14.

⁶⁶ „We can never begin from the center of the Cogito, but always from the long route of symbols“ Cătălin Bobb, „Paul Ricoeur’s Hermeneutics between Epistemology and Ontology“, žr: *Logos & Episteme* II, 3, 2011, p. 339.

⁶⁷ Paul Ricoeur, *Egzistencija ir hermeneutika. Interpretacijų konfliktas*, p. 30.

suprantame apie interpretuotą būtį. Vieninga ontologija mūsų metodui taip pat neprieinama, kaip ir savarankiška ontologija⁶⁸“.

Straipsnyje, skirtame apsvaistinti ontologijos ir epistemologijos sąvokas Ricœuro mąstyme, Cătălin Bobb pastebi ir minėtų prielaidų dviprasmiškumą. Atskleidžiamas Ricœuro hermeneutikos santykis su struktūralizmu, Ricœuro pabrėžtas struktūralistinės prieigos nepakankamumas: „struktūralizmo nesėkmė ta, kad juo neįmanoma paaiškinti mituose ir simboliuose aptinkamo jausminio paviršiaus. Dėl šios priežasties mums prireikia hermeneutinio proto: kad atsivertų prasmės paviršiaus galimybė“⁶⁹. Pažymima, kad hermeneutika siekia toliau nei semiotika, ji galinti paaiškinti konkrečias patirtis, atskleisti jų savitumą, o ne tik universalias struktūras. Tačiau taip pat pastebima, kad atsiribodamas nuo struktūralistinės prieigos Ricœuras pats atlieka panašų judesį – tekstą, tik jo vidinį pasaulį, pasirenka kaip vienintelį šaltinį, kuriame gali atsiskleisti ontologija, atsisakydamas tiesioginės ontologinės hermeneutikos: „Ricœuro hermeneutikoje galime aptikti dialektinį judesį: pirmuoju judesiu atsisakoma struktūralizmo (juslinės prieigos negalimumas), tačiau antruoju judesiu atsisakoma ontologinės hermeneutikos kaip tuščios juslinės prieigos pretenzijos“⁷⁰. Ir struktūrinė prieiga, ir Ricœuro hermeneutika apsiriboja teksto viduje glūdinčiomis reikšmėmis. Pagrindiniu skirtumu čia tampa tai, kad klasikinė semiotika pretenduoja būti mokslinė prieiga ir objektyviai tirti tekstus, o Ricœuro plėtojama hermeneutika kaip interpretacijos procesas kiekvieną kartą skleidžiasi kaip skirtingas, laikiškas įvykis, kuriame ontologija atsiveria per suvokėjo interpretacijų konfliktą ir bandymą perprasti teksto reikšmę.

⁶⁸ Paul Ricoeur, *Egzistencija ir hermeneutika. Interpretacijų konfliktas*, p. 25.

⁶⁹ „The failure of structuralism is that it cannot explain the ‘surplus of sense’ that we find in any myth or symbol. This is the reason why we need a hermeneutic intelligence: so that we should be able to access the surplus of meaning“, Cătălin Bobb, „Paul Ricoeur’s Hermeneutics between Epistemology and Ontology“, in: *Logos & Episteme* II, 3, 2011, p. 338.

⁷⁰ „we can find a dialectical movement within Ricoeur’s hermeneutics: the refusal of structuralism (the impossibility to accede to the sense) as a first movement, but, in a second movement, the refusal of ontological hermeneutics as a vain pretention to have access to the sense“, *ibid*, p. 340.

4. Algirdo Juliaus Greimo semiotikos projektas: metodo transformacijos

4.1. Veiksmo semiotika

Akademinėje aplinkoje gerai žinomas Greimo semiotikos kaip reikšmės teorijos skirstymas į du pagrindinius etapus – veiksmo ir pasijų semiotiką. Naratyvinės, veiksmų semiotikos kanoniniu kūrinio galima būtų laikyti *Struktūrinę semantiką*. Veiksmų semiotika skiria aktantus, naratyvines veiksmo fazes, diskursyvinį, naratyvinį ir loginį-semantinį reikšmės lygmenis iš kurių koncentruojasi būtent į vidurinįjį, nemaža dėmesio skiriama ir abstrakčiausiam, loginiam lygmeniui. Naratyviniame lygmenyje išsidėsto aktantų veiksmai, būsenų transformacijos. Susitelkiama į virsmą iš vienos būsenos į kitą, į transformaciją: „pagal naratyvinę semiotiką, bet kokio pasakojimo pagrindą sudaro veiksmas, sąveika, kurios metu subjektai keičiasi vertės objektais“⁷¹. Pabrėžtina, kad ankstyvosios semiotikos objektas yra būtent pasakojimai, naratyvai. Juos tirti naratyvinė gramatika buvusi itin paranki – pasakojimas sudarytas iš būsenų ir veikimo pasakymų. Būsenas apibrėžianti konjunkcija arba disjunkcija su vertės objektu, o transformacija – perėjimas iš vieno į kita. Stengiantis sukurti kuo universalesnį metodą, tinkamą aprašyti bet kokiam reikšminiam diskursui, kuriant naratyvinę gramatiką, buvo laikoma, kad būsenos ir veiksmai išpildo diskurso prasmę. Šie terminai buvo suprantami kaip patys universalieji, leidžiantys aprašyti bet kokį diskursą: „vienas didžiausių semiotikos projektų buvo atrasti universalios naratyvines struktūras, esančias iki bet kokio konkretaus kalbėtojo ir iki bet kokio konkretaus diskurso, tačiau pasireiškiančias būtent konkrečiais prasminiais diskursais ir realiai egzistuojančiais tik juose“⁷². Būsenos buvo suprantamos kaip statiški momentai, žymintys subjekto stoką arba objekto turėjimą – subjekto konjunkciją arba disjunkciją su vertės objektu.

Naratyvinė gramatika buvo taikoma aprašyti folkloriniams ir klasikinės literatūros kūriniais, tačiau į semiotikos tyrimų lauką įtraukti plastiniai, vizualiniai objektai taip pat pareikalavo savitos prieigos, ryškiausias juose pasirodė ne naratyvinis, bet figūratyvinis lygmuo. Greimo reikšmės aprašymą galima skirstyti į kelias dalis – ilgainiui nuo veiksmų, transformacijų aprašymo pereinama prie dar išsamiai netirtų būsenų pasakymų.

Pereinant prie minėtojo pasijų tyrimo daug dėmesio skirta pasijų diskursams, estezei, kuriuose pasirodo kūniškas patyrimas. Į semiotinio tyrimo lauką įtraukiami naujo tipo diskursai, iškeliamos naujos, iki tol semiotikos paribyje buvusios temos: „greta diskrečių, netolydžių

⁷¹ Nijolė Keršytė, „Algirdo Juliaus Greimo semiotika tarp logocentrinio ir fenomenologinio mąstymo“, in: *Baltos lankos* Nr. 30, 2009, p. 114.

⁷² *Ibid*, p. 114.

būsenų modelių bei jų transformacijų, kuriems greimiškoji standartinė teorija teikia pirmenybę, naujesnė Paryžiaus semiotika aprašo tolydžius, tolygiai kintančius fenomenus ir tapsmo procesus⁷³. Galima pastebėti semiotikos projekto persiorientavimą nuo veiksmo semiotikos prie būsenų semiotikos.

Jau aptarta Ricœuro kritika buvo skiriama būtent naratyvinei semiotikai. 1984 metais tarp Greimo ir Ricœuro vykusioje diskusijoje, išpausdintoje straipsnyje „Apie naratyvumą“, Ricœuras iškelia mintį, kad „paviršiaus lygmuo yra daugiau nei tik gilosios struktūros atspindys“⁷⁴. Paviršinio, diskursyvinio lygmens figūros, pasak Ricœuro, ne tik apipavidalina reikšmę, bet pačios reiškia. Ricœuro nuomone, šiam lygmeniui skiriamas nepakankamas dėmesys, jis nepelnytai laikomas paviršutiniškesniu. Kaip jau minėta, Ricœuras kreipia dėmesį į sakinį, diskurso reikšmės jis pirmiausia ieško sakinyje, analizuoja literatūrinius tropus. Dialoge taip pat keliamas gylio ir paviršiaus klausimas, klausama, kaip semiotiniai lygmenys tarpusavyje susiję: „norėčiau eiti dar toliau ir kelti santykio tarp giliųjų struktūrų ir teksto supratimo jo figūratyvinėje plotmėje klausimą“⁷⁵. Greimo siūlomos semiotikos Ricœuras nepriima kaip savaime suprantamos, užklausia jos teorines prielaidas. Požiūrių skirtingumas pasirodo nurodant skirtingus akcentus: Ricœuras svarbiausiu lygmeniu laiko figūratyvumą. Jis domisi metaforomis, simboliais, pačia kalba ir figūratyviu jos lygmeniu, reikšmė jam kuriasi figūratyvumo plotmėje. Ricœuras pirmiausia domisi kalbos figūrų daugiaprasmiškumu ir atvirumu interpretacijai. Greimui svarbiausias, labiausiai jo plėtojamas – naratyvinis lygmuo. Semiotinėje analizėje taip pat labai svarbus loginis-semantinis lygmuo, tačiau jį atskleisti padeda būtent naratyvumo analizė. Greimui rūpi, kaip tekstas funkcionuoja: naratyvinė gramatika atskleidžia bendrą mintį, teksto logiką.

4.2. Būsenų semiotika

Nors buvo minėta, kad juslių ir kūniškumo temos Greimo semiotikoje pasirodo jau anksčiau (*Struktūrinėje semantikoje*, „Natūraliojo pasaulio suvokimo sąlygose“), vis dėl to ryškiausiai perėjimas prie būsenų semiotikos pastebimas Greimo kūrinuose *Apie netobulumą* ir *Pasijų semiotika*. Greimas pripažįsta, kad aprašo tik veiksmų transformacijas, o daiktų būvius

⁷³ „Alongside the models of discrete, discontinuous states and their transformations favored by the Greimassian standard theory, the newer Paris semiotics describes continuous and gradual phenomena and processes of becoming“, Thomas Broden, „The Phenomenological Turn in Recent Paris Semiotics“, in: *Semiotics 2008*, 2009, p. 573-583

⁷⁴ „surface is more than a kind of reflection of deep structure“ Paul Ricoeur, „On Narrativity“, in: *New Literary History* 20:3, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1989, p. 552.

⁷⁵ „I would like to go even further and raise the problem of the relationship between these deeper structures and the text understood at the locus of figuration“, ibid, p. 552.

palieka neapibrėžtus: „veiksmo semiotikos silpnybė ta, kad ji remiasi semiotika, kuri tefiksuoja vien transformaciją, o daiktų būvius palieka neapibrėžtus“⁷⁶, būtent jas aprašinėti imamasi *Pasijų semiotikos* įvade. Keliamas klausimas, kaip į semiotinį aprašymą gali būti įtraukta būsenų analizė. Tokia užduotis išsikeliama kaip nuoseklus tolimesnis semiotikos vystymo etapas. Ši tema atsiskleidžia ir kitoje, panašiu metu rašytoje, tačiau kiek anksčiau išleistoje knygoje *Apie netobulumą*.

4.2.1. *Apie netobulumą* – pasijų semiotikos priešistorė

Naratyvinę gramatiką Ricœuras kritikavo kaip universalias formas išskiriančią metodiką, kuri negali aprėpti individualaus patyrimo. Tai, ko Ricœuras pasigenda semiotikoje iš dalies pasirodo Greimo knygoje *Apie netobulumą*. Aptardamas estetiškes patirtis Greimas plėtoja naują jauslumo temą. Čia peržengiama subjekto-objekto perskyra, svarbus tampa jauslinis jų santykis. Analizuojamas objektas pagauna suvokėją netikėtai ir jį keičia, greičiau objektas subjektui diktuoja taisykles, jį veikia, susilieja su juo ir keičia jo supratimą. Per tokį patyrimą subjektas yra susiliejęs su pasauliu, priešingai nei naratyvinės gramatikos tiriamuose pasakojimuose: „subjektas jaučiasi lyg būdamas vienyje su pasauliu-objektu, dar kartą išgyvendamas pirminį subjekto-objekto susiliejimą, ankstesnį už jų atskyrimą remiantis kognityvumu“⁷⁷. Po šio susidūrimo, estezės, pasaulis subjektui pasikeičia, kaip ir savęs paties suvokimas, estezės procesas negrįžtamas.

Estetinis patyrimas siejamas su pačios būties patyrimu, būtent todėl jis yra sunkiai apibrėžiamas, paslaptingas ir paradoksalus. Tai, kas įvyksta per estezę, leidžia bent šiek tiek prisiliesti prie to, kas anapus regimybės – tai savotiška akimirkinė transcendencijos pajauta. Greimas klausia, ar įmanoma šį momentą analizuoti, suprasti, ar jis liks amžinai mistinis patyrimas – „ar tas dūmų šydas gali bent kiek praplyšti ir prisiskleisti – nesvarbu – į gyvenimą ar į mirtį?“⁷⁸. Gyvenimo ir mirties sąvokos čia nėra atsitiktinės. Greimo teorijoje estezė yra susilietimas su būtimi, išėjimas anapus regimybės, jis vyksta labai trumpai, subjektas vėl yra įtraukiamas į kasdienį, regimybių pasaulį, jis negali šiam patyrimui likti abejingas, nesumirksėti prieš akinančią šviesą. Vis dėlto toks patyrimas nebūtinai malonus, jis gali vesti tiek į gyvenimą, tiek į mirtį – tai ir yra du svarbiausi būties poliai. Bet kuriuo iš šių atveju tokia patirtis yra

⁷⁶ Anne Hénault, „Le débat du 23 mai 1989 entre A. J. Greimas et P. Ricœur sur la sémiotique des passions“, p. 202.

⁷⁷ „the subject feels one with the object-world, experiencing once again the original subject-object fusion, prior to the differentiation of the two instances through cognitive development“ Broden, Th., *The Phenomenological turn in recent Paris semiotics*, p.578

⁷⁸ A. J. Greimas, *Apie netobulumą*, vertė: S. Žukas, Vilnius: Baltos lankos, 2004, p. 13.

keičianti subjektą ir jo suvokimą, jos negalima išbraukti ar panaikinti. Ištikus estezei subjektas nebegali grįžti į pirminę, iki šio patyrimo buvusią būklę. Kartu tai ir nepasirenkama patirtis, „estezė“ tyko, ištinka netikėtai. Per tokį patyrimą subjektas greičiau yra veikiamas nei veikiantis, estezė pagauna, pakeičia, tai gali atsitikti beveik prieš subjekto valią. Čia minimas laukimas: „subjekto ir objekto susijungimo – vienintelio kelio, vedančio į *esthésis*“⁷⁹, susijungdamas su objektu subjektas pats tampa tiek pat objektu, susilieja su pasauliu, kuris eina jo „pasitikti“.

Taigi, objektas čia taip pat nėra pasyvus, jam atitenka beveik subjekto aktantinis vaidmuo. Kitaip tariant, subjektas ir objektas apsieičia vietomis arba jų vaidmenys beveik niveliuojasi šiame išskirtiniame, analizei nepasiduodančiame susidūrimo: „veiksmo subjektas pasireiškia kaip agentas (agent), kaip aktyvusis elementas, sukaupęs savyje visas veiksmo išgales, būsenos subjektas, priešingai, atrodo kaip pacientas (patient), jis pasyviai priima visus pasaulio dirginimus, esančius jį supančiuose objektuose“⁸⁰.

Tiriamasis objektas šioje knygoje gana aiškiai skiriasi nuo pasakojimų, tirtų naratyvinėje semiotikoje. Straipsnyje, skiriamame Greimo estezei, Arvydas Šliogeris rašo: „tai – egzistencinis klausimas, rūpintis ne Greimui-mokslinui, bet Greimui-filosofui, ar dar paprasčiau – Greimui-žmogui“⁸¹. Čia iškeliamas kito tipo objektas, koncentruojamasi ne į racionalumą, kognityvumą grįstą suvokimą, bet į juslumą, svarstoma, ar semiotiniais įrankiais įmanoma jį aprašyti. Estetinės patirties tyrimas tampa jungtimi tarp naratyvinės ir pasijų semiotikos. Analizuojant šį patyrimą iškeliamas būsenų pasakymų specifiškumas, subjekto ir objekto santykis čia pasirodo nebe kaip turėjimo ar stokos santykis, bet netikėtas susijungimas. Keičiasi ir šių aktantų padėtis – ne tik subjektas gali *siekti* objekto, bet ir pats objektas gali netikėtai *užklupti* subjektą. *Apie netobulumą* – labiau eseistinis, ne tokio griežto stiliaus veikalas, analitiškiau į tokio tipo objektus imama žvelgti *Pasijų semiotikoje*.

4.2.2. Pasijų semiotika

Pasijų semiotikos įvade pateikiamos teorinės išankstinių prasmės radimosi sąlygų prielaidos. Šis tekstas, Greimo rašytas kartu su mokiniu Jacquesu Fontanille, tampa pagrindiniu objektu svarstant besikeičiančią Ricœuro kritiką, pasijų semiotika verčia dar kartą įvertinti semiotinį metodą. Pasijų semiotikos įvadas tampa paskutiniųjų viešų Greimo ir Ricœuro debatų objektu. Šios knygos įvadas hermeneutikos ir semiotikos dialoge funkcionavo dviem pavidalais:

⁷⁹ Ibid, p. 83.

⁸⁰ Algirdas Julius Greimas, „Apie buvimo modalizavimą“, in: *Semiotika*, vertė: R. Pavilionis, Vilnius: Mintis, 1989, p. 311.

⁸¹ Arvydas Šliogeris, „Blyksniai Greimo horizontuose“ in: *Baltos lankos*, Nr. 2, 1992, p. 6.

kaip juodraštinį variantą (pavadinimu „Pirminės semiotikos pasijų pagavos sąlygos diskurse“) Greimas šį tekstą siuntė perskaityti Ricœurui, vėliau pakoreguotas šis tekstas tapo *Pasijų semiotikos* įvadu.

Pasijų semiotikos pratarinėje⁸², kurią parengė Paul Perron ir Paolo Fabbri, rašoma, kad „lingvistika suteikia mums puikias priemones aprašyti veiksams, bet netinkamas apibūdinti pasijoms“⁸³. Ši pastaba žymi ir semiotinių įrankių nepakankamumą: pasijoms tirti nepakanka vien lingvistinių priemonių. Šioje pratarinėje nurodoma, kad, kaip ir estezės atveju, pasijų semiotikoje svarbią vietą užima kūno tema, kūnas „yra ir veikiantis pasaulį ir patiriantis, jaučiantis pasaulį“⁸⁴. Būtent kūno temos įvedimas leidžia kurti vientisą teoriją ir išvengti jausmų ir proto, racionalumo dualizmo. Išorės semos tampa vidinėmis, suvokimo semomis medijuojant kūnui: „interoceptyvumo ir ekteroceptyvumo homogenizavimas per proprioceptyvumą sukuria formalų „veiksmo pasakymų“ ir „būsenos pasakymų“ atitikmenį“⁸⁵. Remiantis proprioceptyvumo kategorija, žyminčia subjekto savo kūno suvokimą, apibūdinamas išorinio pasaulio semų virtimas vidinėmis suvokimo semomis: „patiriantis kūnas yra ta vieta, kur išorinis pasaulis transformuojasi į vidinį pasaulį. Kūnas, kaip vertėjas, jusliškumo „sukurtą“ prasmę išverčia į konceptualią (kalbinę) prasmę. Kaip tik toks kūnas „vertėjas“ yra *Pasijų semiotikoje* minimas semiotinis subjektas operatorius“⁸⁶. Ši kategorija užtikrina tolydumą. Anksčiau ieškojęs diskrečių vienetų, skaidydamas diskursą į smulkias dalis, *Pasijų semiotikos* įvade Greimas kalba ir apie pasaulio tolydumą, kurį sudaro būtent pasaulio, suvokėjo kūno ir jo vidujybės vienybė.

Greimas išskiria netolydų ir tolydų pasaulio matymą, ir teigia, kad viena neprieštarauja kitam, tai greičiau skirtingi to paties proceso etapai. Iš pradžių Greimas analizavo netolydžius pasakojimus, vėliau imamasi aprašinėti tolydžias subjekto ir objekto susijungimo būsenas, o šis perėjimas matomas kaip nuosekli semiotikos mokslo raida nuo vieno lygmenis prie kito: „norėdamas aprašyti kitą lygmenį, tokios veiklos subjektas pirmiausia turi būti kompetentingas

⁸² Paul Perron, Paolo Fabbri, „Foreword“, in: Algirdas Julien Greimas, Jacques Fontanille, *The Semiotics of Passions. From States of Affairs to States of Feelings*, translated by: Paul Perron, Frank Collins, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993, p. vii-xxvi.

⁸³ „it could be said that linguistics provides us with excellent tools for describing actions but somewhat inadequate ones for describing passions“, Paul Perron, Paolo Fabbri, „Foreword“, in: Algirdas Julien Greimas, Jacques Fontanille, *The Semiotics of Passions. From States of Affairs to States of Feelings*, translated by: Paul Perron, Frank Collins, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993, p. viii.

⁸⁴ „the body is both action on the world and a perceiving, a sensing, of the world“, *ibid*, p. ix.

⁸⁵ „the homogenization of the interoceptive and the exteroceptive by means of proprioceptive establishes a formal equivalence between the „states of affairs“ and the subject's „states of feeling““, Algirdas Julien Greimas, *The Semiotics of Passions*, p. xxii.

⁸⁶ Jurgita Katkuvienė, „Kūniškumo aspektai XX amžiaus literatūros teorijoje: Roland'as Barthes'as ir Algirdas Julius Greimas“, 2012, p. 107.

ankstesniajame⁸⁷. Turima omenyje ankstesnioji naratyvinė semiotika, ji nurodoma kaip būtina sąlyga tam, kad būtų galima plėtoti būsenų semiotiką ir mąstyti apie tolydumą. Pastebima, kad teorinis, racionalus supratimas įmanomas tik tada, kai yra išskiriamos kategorijos ar įvedama sistema: „teorinio konstrukto subjektas gali suprasti ir kategorizuoti, tik jei prasmės horizontas padalijamas į diskrečias dalis“⁸⁸. Teorinis supratimas įmanomas išskiriant diskrečias, artikuluotas dalis, o būsenų subjektas pasaulį supranta patirdamas jį kaip vienį, su juo susiliedamas ir tapdamas jo dalimi.

Semiotika siekia atsiriboti nuo filosofinės tradicijos. Nors būtent *Pasijų semiotikoje* kalbama apie ontologinį horizontą, iškart pažymima, kad autoriai nesiekia sukurti filosofinės teorijos, tačiau negali šios temos išvengti. Tai, apie ką bus kalbama, yra tik simuliakrai, tam tikri teoriniai konstruktai, pakeičiantys filosofines sąvokas tam, kad būtų galima bent bendrai nusakyti dar gilesnį lygmenį: „kelti „ontologinio horizonto“ problemą reiškia kelti klausimą apie grupę sąlygų ir išankstinių prielaidų, parengti supratimo eskizą [...] nepaliekant tuščio ontologinio pamato“, tačiau tuo pat metu „išlaikyti reikiamą nuotolį aplenkiant ontologinius įsipareigojimus“⁸⁹, kadangi remdamasi savo instrumentais semiotika negalinti sukurti nuoseklios filosofinės teorijos.

Keičiasi ir semiotiniai terminai: naratyvinėje semiotikoje vyravusią konjunkcijos/disjunkcijos skirtį būsenų semiotikoje pakeičia forijos/disforijos skirtis. Nuo *turėjimo* terminų pereinama prie *jutimo*. Forijos terminas apibūdina būtent tai, kaip subjektas jaučiasi santykyje su objektu: „*Pasijų semiotikoje* terminu „forija“ apibūdinamas patraukiantis judesys (gr. *phero* – nešu, pakeliu), „elementarus bet kurios gyvos būtybės santykis su savo aplinka, tai, kaip ji jaučiasi savo terpėje tarp traukos ir atostūmio“⁹⁰. Taip pat straipsnyje „Apie buvimo modalizavimą“ kalbama apie foriją ir timinę masę. Timinė masė yra ankstesnė, ikikalbinė, ikiartikuliacinė sritis, kurioje ir pasireiškia forija, ji siejama su tolydumu. Tai gilesnis suvokimo lygmuo, valdantis ir naratyvinę aktantų logiką: joje pasirodantis subjekto ir objekto konjunkcijos/disjunkcijos santykis yra subordinuojamas giliajame, timinės masės lygmenyje pasireiškiančios traukos ar atostūmio. Ši Greimo „Apie buvimo modalizavimą“ aprašyta timinės

⁸⁷ „in order to produce the next level, the subject of such activity must be competent at a previous one“, Algirdas Julien Greimas, Jacques Fontanille, *The Semiotics of Passions. From States of Affairs to States of Feelings*, vertė: Paul Perron, Frank Collins, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993, p. xvii.

⁸⁸ „the subject of theoretical construction can know and categorize only if the horizon of meaning is divided into a series of discrete units“, *ibid*, p. xviii.

⁸⁹ „to raise the issue of an „ontic horizon“ is to question a set of conditions and preconditions, to sketch an image of meaning [...] and not to attempt to lay bare its ontological foundations“, tačiau tuo pat metu „maintaining the necessary distance with respect to ontological commitments“, *ibid*, p. xix.

⁹⁰ Kęstutis Nastopka, *Literatūros semiotika*, Vilnius: Baltos lankos, 2010, p. 250.

masės erdvė tampa ontologinio horizonto provaizdžiu. Tai bendresnė sritis, kurioje aktantai dar nėra įgavę savo tikrojo pavidalo, vėliau vyksta „proaktantų suskilimas į akatantus“⁹¹.

Pasijų semiotikos įvade timinė masė aprašoma kaip amorfinė, aforinė erdvė, gilesnė ir bendresnė už aktantų logiką. Ji leidžia numatyti išankstines sąlygas aktantų išsidėstymui – prieš įgaudami savo pavidalus naratyviniame lygmenyje, proaktantai vienas kitą timinėje erdvėje veikia tik traukos arba atostūmio dėsnio. Ši erdvė yra išskirtinai jutiminė, joje neveikia kognityvumas, tik „„laukinis“ propirioceptyvumas“⁹², generuojantis proaktantų sąveikas. Ontologinis horizontas numanomas kaip vienis, išsiskaidantis į pačias bendriausias kategorijas, apibūdinamas euforijos ir disforijos terminais, šioje erdvėje pasireiškia pirminės reikšmės susidarymo sąlygos.

4.3. Veiksmo ir pasijų semiotikos suderinamumas

Išlieka klausimas, koks yra veiksmo semiotikos ir pasijų semiotikos tarpusavio ryšys. Jei priimama prielaida, kad visas patyrimas yra jausminis patyrimas, tuomet pasijų semiotika turėtų galioti bet kokiam patyrimui, būti pirminė naratyvinės semiotikos atžvilgiu. Galima teigti, kad šių dviejų reikšmės aprašymo etapų jungtis nėra visiškai sklandi, dėmesys kreipiamas į skirtingus objektus pasitelkiant kiek skirtingas sąvokas.

Greimas būsenų semiotiką mato kaip nuoseklią naratyvinės semiotikos tąsą – *Pasijų semiotikos* įvade minima, kad naratyvinė gramatika buvo būtinas etapas tam, kad būtų galima tirti pasijų semiotiką. Anksčiau Greimas yra nurodęs, kad mokslinio projekto kitimas yra įprastas reiškinys: „ištikimybė ir kaita: yra turbūt šioks toks paradoksas tyrinėtoji tvirtinti, kai mokslinis projektas šiandien yra vienintelė erdvė, kur pažangos sąvoka dar tebeturi prasmę“⁹³. Mokslininkas vienu metu gali plėsti savo požiūrį, įtraukti naujas mintis, tačiau išlikti ištikimas senosioms, net jei naujieji požiūriai ne iškart atranda savo tikslią vietą bendrame paveiksle – „galimas daiktas, kad – panašiai kaip korpuskulinis ir banginis šviesos apibrėžimas – bet koks prasmės tyrimas galiausiai privalo būti dvejetainis ir paradoksalus“⁹⁴.

Kaip yra pastebėjusi Nijolė Keršytė, būtų neteisinga manyti, kad vėlyvoji būsenų semiotika yra visiškai priešinga veiksmų semiotikai. Greičiau tai turėtų būti laikoma to paties

⁹¹ Algirdas Julius Greimas, „Apie buvimo modalizavimą“, in: Algirdas Julius Greimas, *Semiotika. Darbų rinktinė*, vertė: R. Pavilionis, Vilnius: Mintis, 1989, p. 310.

⁹² Algirdas Julien Greimas, Jacques Fontanille, *The Semiotics of Passions. From States of Affairs to States of Feelings*, p. xxv.

⁹³ Algirdas Julius Greimas, „Apie prasmę II. Įvadas“, in: Algirdas Julius Greimas, *Semiotika, Darbų rinktinė*, vertė: R. Pavilionis, Vilnius: Mintis, 1989, p. 223.

⁹⁴ Gérard Bucher „Nuo darnios teorijos prie netobulos literatūros“, in: A. J. Greimas, *Apie netobulumą*, vertė: S. Žukas, Vilnius: Baltos lankos, 2004, p. 109.

projekto geneze, pasikeitimu išlaikant nuoseklią teorinę mintį. Greimo užmojų tirti ne veiksmų transformacijas, bet pačias būsenas būtų neteisinga laikyti ankstesnės naratyvinės gramatikos atsižadėjimu, arba „skaldyti“ šios asmenybės darbus į dvi dalis: „pirmasis“ Greimas esą domėjosi vien tekstais ir skelbė, kad „anapus teksto nėra išganymo“ [...] o „antrasis“ Greimas į gyvenimo pabaigą pagaliau susidomėjo „pačiu gyvenimu“, „pačia tikrove“⁹⁵. O jei jau vis dėlto siekiama mąstyti apie skirtingas Greimo darbus taip, lyg jie būtų kelių asmenybių, tarp jų „turėtų būti įvestas ne chronologinės sekos, bet vienalaikiškumo santykis“⁹⁶. Panašią mintį siūlo ir Ericas Landowskis, teigdamas kad semiotinio projekto atsinaujinimas „veikia primena biologinį brendimo arba metamorfozės modelį, kitaip sakant, kaitos procesą, kai pasirodančios naujos formos nepaneigia ankstesniųjų, bet jas papildo“⁹⁷. Šiandienos perspektyvoje pasijų semiotikos atsiradimą semiotikai vertina kaip vientiso proceso kaitos rezultata, o ne kaip dvi atskiras teorijas. Vis dėlto net žvelgiant į semiotikos projektą kaip į vientisą kintančią teoriją, problemiškas lieka šis perėjimas, naujai pasirodančių terminų integravimas, susiejimas su ankstesniaisiais. Lieka atviras klausimas, ar semiotinis žvilgsnis vienu metu gali matyti ir veiksmų, ir būsenų logiką.

Svarstydamas šių dviejų etapų jungtį Greimo plėtojamą veiksmų semiotiką Ricœuras savo kritikoje lyginama su forma – ji nusako universalius bruožus, galimus išskirti bet kuriame naratyviniame diskurse: „analizuodami naratyvumą remiantis lingvistiniais terminais ir dėsniais struktūralistai jo sąrangą apibūdina ne kaip substanciją, bet kaip formą, dalys steigiamos kaip diferenciniai dydžiai, be pozityvaus turinio“⁹⁸. Tai, kas lieka diskurso viduje, jo substancija, kuri kartu buvo ir jo konkretybė, partikuliarumas, likdavo antraeilium dalyku: „Praėjusio amžiaus 7-ame dešimtmetyje atliktose kalbotyrinėse ir semiotinėse analizėse substancijos vaidmuo buvo stipriai apribotas, iš esmės sutarus teikti pirmenybę ir netgi išimtinę svarbą formai“⁹⁹. Imdamasis būsenų semiotikos Greimas atsigręžia į diskurso turinį, substanciją – į tai, kas buvo suskliausta, kad išryškėtų diskurso struktūra. Tai dar viena skirtis, panašaus pobūdžio kaip aiškinimo ir supratimo / metodo ir interpretacijos / tikslųjų mokslų ir humanitarikos. Anksčiau siekęs

⁹⁵ Nijolė Keršytė, „Algirdo Juliaus Greimo semiotika tarp logocentrinio ir fenomenologinio mąstymo“, in: *Baltos lankos* Nr. 30, 2009, p. 111.

⁹⁶ *Ibid.*, p. 113.

⁹⁷ Eric Landowski, „Drugys Jano veidu“, in: Algirdas Julius Greimas, *Struktūrinė semantika*, vertė: K. Nastopka, Vilnius: Baltos lankos, 2005, p. 16.

⁹⁸ „Analyzing narrative with linguistic concepts and procedures, structuralists define its organization not as a substance but as a form, constituting its components as differential entities only without positive characteristics“ Thomas Broden, „Homage to Paul Ricoeur (1913-2005): Greimassian Semiotics Between Explanation and Understanding, Then and Now“, p. 4.

⁹⁹ Cituojama iš spaudai paruošto Jacques Fontanille straipsnio. Dėkoju vertėjui už leidimą naudotis šiuo tekstu. Jacques Fontanille, „Afekto keliai ir balsai“, vertė: P. Jevsejevas, p. 1.

analizuoti tai, kas formalu ir universalu, netgi matematiška, būsenų semiotikoje Greimas imasi pačių patirčių, kūniškumo, estetikos, tiria subjekto ir objekto susidūrimą.

Laikydamasis anksčiau mūsų aptartos kritikos Ricœuras teigia, kad semiotikos disciplina turėtų žengti paskutinįjį žingsnį – pripažinti, kad išpildytam supratimui jai reikalinga grįžti prie suvokėjo ir jo patyrimo, o tai jau hermeneutikos kompetencija. Pasak Ricœuro, semiotika įžengia į lauką, kuriame veikia hermeneutika – tam, kad ši analizė iš tiesų kažką atskleistų, reikia pripažinti, kad patirtis susisaisčiusi su suvokėju, padedanti jam suvokti ne tik objektą, bet ir save patį. Ši mintis aiškiai atsiskleis abiejų autorių debatuose. Tai pastebi ir Thomas Brodenas: pristatant šią Ricœuro mintį rašoma: „įsavinimu aš vadinu štai ką: teksto interpretacija baigiama subjekto saviinterpretacija, jis ar ji save supranta geriau, arba kitaip, ar pradeda save suprasti [...] teksto suvokimas nesibaigia savimi pačiu“¹⁰⁰. Priešingu atveju, diskurso supratimas mums nieko neduotų. Atlikus struktūrinę analizę, pasak Ricœuro tenka grįžti prie suvokėjo, kuris yra ne loginė forma, bet subjektyvi ir istoriška būtis. 1989 metų debatuose Greimas dar kartą eksplikuoja perėjimą nuo veiksmų prie būsenų semiotikos, dviejų aptariamų autorių mintys susiduria gyvame pokalbyje.

¹⁰⁰ “By appropriation, I intend this: that the interpretation of the text is completed in the self-interpretation of a subject who henceforth understands him- or herself better, or differently, or even who begins to understand him- or herself.[...] textual understanding is not its own end”, Thomas Broden, „Homage to Paul Ricoeur (1913–2005): Greimassian Semiotics Between Explanation and Understanding, Then and Now“, p. 9.

5. 1989-ųjų metų debatai apie pasijų semiotiką: Algirdo Juliaus Greimo ir Paulio Ricœuro idėjų sankirtos

Ricœuras dažnai dalyvauja akademinėse diskusijose, polemizuoja su skirtingų požiūrių autoriais, Ricœuro iniciatyva į diskusijas kviečiamas ir Greimas. Paskutiniai debatai yra išskirtiniai, nes šįkart jų pagrindu tampa *Pasijų semiotikos* įvadas, kurį Greimas siunčia Ricœurai kaip būsimos knygos įvadą. Tai leidžia manyti, kad į semiotikai išsakomą kritiką buvo reaguojama, Greimui svarbi jo pašnekovo nuomonė apie kūrinį, kuris atsako būtent į tai, kas buvo užklausta anksčiau. Greimas įsitraukia į diskusiją, kuri tampa ypač aktuali grindžiant semiotikos projektą ir nustatant jo ribas.

5.1. Paulio Ricœuro pozicija pasijų semiotikos atžvilgiu

Ricœuras pažymi, kad vienas iš šių debatų tikslų yra aptarti „semiotikos vietą daug platesniame lauke“¹⁰¹. Apeliuodamas į ankstesnius semiotikos ir hermeneutikos santykio svarstymus Ricœuras reflektuoja, kad imasi naujo požiūrio, tačiau neatsisako išsikeltos aiškinimo ir supratimo opozicijos – anksčiau semiotiką laikęs hermeneutikai priešingu metodu, dabar mano, kad ji galinti produktyviai papildyti hermeneutikos discipliną. Tačiau semiotika ir toliau nėra laikoma pakankamai savarankišku metodu humanitarinių mokslų objektams analizuoti. Debatuose siekiama „atsisakyti to dichotomiško kelio „geriau paaiškinti, ar geriau suprasti““¹⁰² (aiškinimą siejant su semiotika, o supratimą su hermeneutika). Pasak Ricœuro, šios dvi prieigos yra, ne, kaip buvo manyta, konkuruojančios, bet greičiau bendradarbiaujančios, viena kitai reikalingos.

Ricœuro manymu, hermeneutika ir semiotika yra tos pačios srities, bet priešingos krypties disciplinos, struktūrinė semiotika yra „apversta“ hermeneutika, ji atsiranda su „metodologinio apvertimo sąlyga, kuri duoda viršenybę paaiškinimui ir supratimą patalpina paviršinių reiškinių plane“¹⁰³. Hermeneutika naudojasi priešingu santykiu – supratimą laiko giliuoju lygmeniu. Toks supratimas galėtų būti siejamas su tuo, kaip semiotikoje skiriami generatyvinis ir analitinis takai – tai ta pati procedūra, skiriasi tai, nuo ko pradedama analizė. Ricœuras pažymi: „tikiu, kad labai svarbi yra ši samprata tarp gylio ir paviršiaus“¹⁰⁴. Kartu

¹⁰¹ Anne Hénault, „Le débat du 23 mai 1989 entre A. J. Greimas et P. Ricoeur sur la sémiotique des passions“, in: *Le pouvoir comme passion*, 1994, Paris: Presses Universitaires de France, p. 195.

¹⁰² Ibid, p. 196.

¹⁰³ Ibid, p. 197.

¹⁰⁴ Ibid, p. 197.

keliama ir šių lygių subordinacijos klausimas – Ricėuras teigia, kad šiuo atveju svarbu, kuris iš šių mąstymo lygmenų priklauso paviršiaus plotmei, o kuris – giliajam suvokimui. Ricėuras naujai permąsto aiškinimo ir supratimo, semiotikos ir hermeneutikos santykį: iki tol laikęs šią skirtį radikaliu pasirinkimu, nuo šiol Ricėuras mato neišvengiamą ir produktyvią abiejų plotmių sąsają. Vietoje vyravusio griežto atskyrimo, priimama mintis, kad abu lygmenys veikia kartu.

Hermeneutikos ir semiotikos disciplinos neatsiejamos nuo supratimo ir aiškinimo skirties: „Taigi jūs turite šias dvi mases: dvasios mokslus (humanitarinius) – gamtamokslus; suprasti – paaiškinti, ir, paskui, kažką panašaus į ontologiją“¹⁰⁵. Iš pradžių hermeneutika ir semiotika patalpinamos į priešingas stovyklas, vėliau šias, tiesiog skirtingas prieigas, bandoma apjungti ir sutaikyti. Jos suvokiamos kaip priešingų kryptių judesius žyminčios disciplinos. Aptardamas hermeneutikos ir semiotikos, aiškinimo ir supratimo skirtį debatuose Ricėuras teigia: „Šia prasme aš čia matau [...] atvirksčią ryšį metodologinių prioritetų organizavimui“¹⁰⁶. Šios dvi disciplinos sutaikomos, „nukenksminamos“ viena kitos atžvilgiu jungiant jas į vieną metodą, priskiriant tas pačias funkcijas: vis dėlto Ricėuro kritikoje semiotinė analizė apibrėžiama kaip nepakankama, o hermeneutika – kaip išpildanti supratimo galimybę.

Svarbu, kad Ricėuras pamini, jog be šių analizių egzistuoja ir ontologinis laukas. Šiuo ontologiniu lauku Ricėuras laiko subjekto sukibimą su būtimi, kurią jis interpretuoja, o kylant interpretacijų konfliktui prisiliečiama prie ontologijos. Nors hermeneutiką ir semiotiką autorius bando patalpinti viename lygmenyje, išlieka skirtingas požiūris į subjektą. Hermeneutika susieja subjektą su tekstais, supratimas vyksta per ankstesnes patirtis, jungiant jas su teksto skaitymo patirtimi. Veiksmų semiotikoje suvokėjas yra anonimiškas stebėtojas. Tai laikoma silpnąją semiotikos teorijos dalimi, kadangi suvokimas įmanomas tik per kūnišką pasaulio patyrimą. Greimo atsigręžimas į pasijas ir žmogaus kūną Ricėuro laikoma atsigręžimu į fenomenologiją, kuria hermeneutika remiasi ir kurios semiotikai trūksta.

Nevisiškai teisinga atrodo pastaba, kad semiotika supratimą pozicionuoja tik paviršiniame lygmenyje kaip prasmės efektą. Priešingai, tai, kas pasirodo paviršiniame, lengviausiai atpažįstamame figūrų lygmenyje, yra susiję su kitais lygmenimis: figūros yra valdomos teksto logikos, kuri išskleidžiama semiotiniu kvadratu. Greimui visi aprašymo lygmenys yra svarbūs ir koherentiški. Semiotika gretinama su analitinės krypties, pozityvistine filosofija, kuriai „supratimas pasirodo kaip subjektyvus būdas suvokti pasaulį“¹⁰⁷. Semiotinis metodas kritikuojamas būtent dėl moksliskumo ir objektyvumo siekio, tačiau skaitytojas čia nėra

¹⁰⁵ Anne Hénault, „Le débat du 23 mai 1989 entre A. J. Greimas et P. Ricoeur sur la sémiotique des passions“, in: *Le pouvoir comme passion*, 1994, Paris: Presses Universitaires de France, p. 196.

¹⁰⁶ Ibid, p. 196.

¹⁰⁷ Ibid, p. 198.

ir visiškai anoniminis. Semiotikos postuluotas teksto imanentiškumas nėra absoliutus principas, tai yra siekinys, tačiau kontekstas neretai vis dėlto veikia diskursą. Pats Greimas šį principą laiko galimybe semiotiką paversti moksliniu metodu, leidžiančiu korektiškai dirbti su humanitarinių mokslų objektais. Imanentiškumas numato, kad pirmiausia prasmės bus ieškoma pačiame tekste, siekiama atskleisti tekste veikiančią verčių sistemą, nesivadovaujant asmeninėmis patirtimis, tačiau visiškas konteksto ar kultūrinio tinklelio atmetimas nėra įmanomas. Atsiminimuose Greimas fiksuoja vienos savo mokinės frazę, apibendrinančią šią mintį: „semiotika – tai žinojimas, kad ne viskas yra leista“¹⁰⁸.

Pristatydamas permąstytą aiškinimo ir supratimo dialektiką Ricœuras šiuos mąstymo tipus jungia ir skiria: „egzistuoja tam tikra abipusė parama tarp aiškinimo ir supratimo, tik ji pasireiškia aiškinimo pranašumu. Šia prasme aš iš naujo apibrėžiu Greimo semiotiką kaip Gadamerio dialektikai priešingą variantą“¹⁰⁹. Konfliktas ar priešiškus čia nepasirodo, tačiau metodo reikšmė abiejų debatų dalyvių suprantama skirtingai – Ricœurui semiotika tampa suvokimo proceso dalimi, po kurios eina kiti etapai, Greimui tai savarankiška disciplina, tinkama bet kokioms prasminėms struktūroms aprašyti.

5.2. Algirdo Juliaus Greimo atsakas

Atsakydamas į klausimą apie semiotikos vietą platesniame kontekste Greimas trumpai pristato semiotikos projekto genezę. Pasak jo, tam, kad būtų galima pradėti analizuoti diskursą, buvo reikalinga tam tikra redukcija – išskiriami aktantai: „galvojau, kad reikia pradėti nuo paprastų dalykų, apvalyti personažus nuo [...] psichologinio sluoksnio [...] kad iš personažo teliktų aktantas“¹¹⁰. Nuo redukcijos vėl judama personažo pildymo kryptimi – pirmiausia jam priskiriamas veikimas, judėjimas. Veikimas – akivaizdžiausia aktanto savybė, todėl, pasak Greimo, semiotika pirmiausia ir kuriasi kaip veiksmo semiotika.

Veiksmas semiotikoje suprantami kaip transformacija, suskliaudus jų individualų turinį gauname loginę formulę, būsenos nužymimos konjunkcija/disjunkcija. Pastarieji terminai yra neutralūs, teigiamą arba neigiamą krūvį jiems suteikia įvedamos euforijos ir disforijos kategorijos – tai jau bent formaliai leidžia apibūdinti būsenas. Junkcijos terminai nusako bendrą dalykų padėtį (subjektas turi objektą arba jo stokoja), forijos terminai įveda vertinimą (subjektas objekto atžvilgiu jaučia trauką arba atostūmį).

¹⁰⁸ Saulius Žukas, „Semiotikos istorija yra mano asmeninė istorija“, iš rengiamos spaudai knygos, p. 75.

¹⁰⁹ Anne Hénault, „Le débat du 23 mai 1989 entre A. J. Greimas et P. Ricœur sur la sémiotique des passions“, p. 198.

¹¹⁰ Ibid, p. 203.

Vien tik semiotikos modelis taip pat galėtų būti apibūdintas kaip dvikryptis – pirmiausia redukcija, minimalių kategorijų išskyrimas, vėliau diskurso elementų sugražinimas į vietas, įtraukimas, maštant, kokia jų vieta diskurse, kaip vieni elementai jungiasi su kitais. Nuo psichologijos apvalytas aktantas „neturi nei temperamento, nei charakterio, tik paskui jam prikabini norus, galias, tam, kad gyvenime vykdytų programas [...] kai teritorija jau ekologiškai apšvarinta, reikia žiūrėt nebe į aktantą, bet kaip jis kaip aktorius, kaip jo dvasios būviai“¹¹¹. Greimas pats fiksuoja išskirtų aktantų nepakankamumą, numanomos ir kitos reikšmę kuriančios dalys, kurioms išryškėti padeda aktantinė struktūra. Aktantui pamažu sugražinama dalis to, nuo ko jis buvo apvalytas.

Ricœuro siūlomas semiotikos supriešinimas (ir kartu sutaikymas) su hermeneutika nebūtų visai tikslus – semiotiką priskiriant aiškinimui, hermeneutiką supratimui, vėliau šioms dviem disciplinoms tarsi uždedamas bendras vardiklis, jos abi legitimios, tiesiog priešingų krypčių disciplinos. Greimas pastebi, kad toks kategorijų priskyrimas supaprastintas: „aš nežinau, ar čia galima pritempti dichotomiją, kurią jūs siūlėte „suprasti ir paaiškinti“ [...] skirtumas pasirodo kaip kada“¹¹². Pabrėžiama tai, kad semiotika tiria tik prasmės raišką: „semiotika, kurią praktikuoju aš, tokia, kokią aš norėčiau praktikuoti, yra labiau tokia, kuri ieškotų būties prasmės“¹¹³. Prieštaraujama ir semiotikos „įjungimui“ į hermeneutinę prieigą: „Ricoeuro dabar juokinga pozicija [...] jis [*Ricoeuras*] parašė straipsnį, kad Greimas yra hermeneutas, tiktai jis pats to nežino. Bet jis [*Greimas*] prie hermeneutikos dar pridėdą eksplikaciją, išaiškinimą, tuo tarpu hermeneutika pasitenkina tuo, kad supranta“¹¹⁴. Iš šių minčių galima spręsti, kad kritikai nėra pritariama, Greimo semiotika laikoma kitokia prieiga, esančia kažkas kita nei „atvirkštinė“ hermeneutika.

Ricœuro taikoma kritika semiotikai taip pat nevienareikšmiška – nuo atmetimo pereinama prie pripažinimo, tačiau šis pripažinimas panaikina semiotikos teoriją kaip tokia, ji ištirpsta hermeneutinėje prieigoje, yra paverčiama hermeneutinio supratimo dalimi. Tai skirtingi požiūriai, nors abiem atvejais semiotikos kaip individualios prieigos, galinčios savarankiškai analizuoti humanitarikos diskursus, reikšmė neigiama.

Skaitant debatus semiotikos ir hermeneutikos dialogas tampa gana painus, sunku aiškiai apibrėžti disciplinų ribas, kadangi viena iš kitos jos perima tam tikrus bruožus. Thomas Brodenas pastebi, kad Ricœuro minimas kategorizavimas pasitelkiant aiškinimą ir supratimą nebegelbsti,

¹¹¹ Saulius Žukas, „Semiotikos istorija yra mano asmeninė istorija“, iš rengiamos spaudai knygos, p. 75.

¹¹² Anne Hénault, „Le débat du 23 mai 1989 entre A. J. Greimas et P. Ricoeur sur la sémiotique des passions“, in: *Le pouvoir comme passion*, 1994, Paris: Presses Universitaires de France, p. 202.

¹¹³ Anne Hénault, „Le débat...“, p. 202.

¹¹⁴ Saulius Žukas, „Semiotikos istorija yra mano asmeninė istorija“, iš rengiamos spaudai knygos, p. 85.

kadangi anksčiau aiškiai priskirtos sąvokos kai kur apsieičia vietomis. Iš pradžių semiotinei analizei daugiausia naudojės aiškinimo terminą *Pasijų semiotikoje* Greimas dažniau mini supratimą, tuo tarpu Ricœuras, pripažindamas semiotinės analizės produktyvumą, teigia, kad tam, kad įvyktų geresnis supratimas, reikia daugiau aiškinimo: „du draugai, dialogo partneriai, apsieičia vietomis: „Pasijų semiotika rengiama labiau kaip supratimo, o ne aiškinimo semiotika; Ricoeuras kviečia daugiau aiškinti ir analizuoti“¹¹⁵. Nors aiškinimo ir supratimo skirtį Ricœuras laiko centrine (iš pradžių absoliučia, formuojančia mokslų hierarchiją, vėliau ją modifikuoja), abu priešpriešos poliūs sujungia. Greimas šios skirties neperima, bet aiškinimo ir supratimo terminus savo tekstuose taip pat vartoja, galbūt ne taip sistemingai. Ricœurui šie terminai iš pradžių reiškė radikalų pasirinkimą – dirbti galima arba aiškinimo arba supratimo plotmėje, vėliau skirtis sušvelninama, kalbama apie abiejų tipų derinimą, dar vėliau – apie jų neišvengiamą sukibimą.

Greimas taip pat pastebi savo ir Ricœur požiūrių persidengimą, autoriai apsieičia interesais, siekiniais: „šnekam telefonu su Ricœur, jis sako, kad reikia ginti *rationalité*. Jau dabar jis gina kvadratą, o aš, sakau, jau kitur nuėjęs. Tai taip ir susikryžiuom. Na, rolės neapsivers“¹¹⁶. Nors pripažįstama, kad laikomasi skirtingų požiūrių ir visiškai jais apsieičiama nebus, bet kai kuriais klausimais imama sutarti. Kritikavęs semiotiką dėl jos objektyvumo ir racionalumo, Ricœuras tampa šių savybių šalininku.

Vienas įdomiausių ir svarbiausių autorių sutarimo aspektų yra tai, kad ir Ricœuras ir Greimas taip pat pripažįsta, kad už šių disciplinų kaip analizės prieigų yra dar kažkas, pagrindas iš kurio jos kyla. Ricœuras tai vadina „kažką panašaus į ontologiją“¹¹⁷, Greimas tai vadina „menamas kažkas, ką aš pradžioje pavadinau „timine mase““¹¹⁸. Šis terminas – timinė masė – nėra iki galo apibrėžiamas: „mes priversti perkelti problematiką į gilesnį lygmenį ir stebėti, kas tampa šia timine mase“¹¹⁹. Atsiribojama nuo filosofijos ir pabrėžiama, kad tai, kas turėtų atsiskleisti kaip ši timinė masė, nėra filosofinės kategorijos, kadangi filosofija semiotikai neprieinama: „už pagrindinių- artikuluojamų - reikšmės struktūrų (semiotinis kvadratas) yra ontologinis horizontas, apie kurį mes, kiti semiotikai, negalime nieko pasakyti, todėl, kad vien tik su semiotiniais instrumentais nesame pajėgūs apie tai ką nors pasakyti“¹²⁰. Nors taip pat minima mintis, kad reikia „suderinti semiotinį ir filosofinį galvojimą“, pastebima, kad bene

¹¹⁵ Thomas Broden, „Homage to Paul Ricoeur (1913–2005): Greimassian Semiotics Between Explanation and Understanding, Then and Now“, p. 10.

¹¹⁶ Saulius Žukas, „Semiotikos istorija yra mano asmeninė istorija“, iš rengiamos spaudai knygos, p. 85.

¹¹⁷ Anne Hénault, „Le débat du 23 mai 1989 entre A. J. Greimas et P. Ricoeur sur la sémiotique des passions“, in: *Le pouvoir comme passion*, 1994, Paris: Presses Universitaires de France, p. 203.

¹¹⁸ Ibid., p. 203.

¹¹⁹ Ibid., p. 203.

¹²⁰ Ibid., p. 203.

kiekviena filosofinė sistema aptaria pasijas, tačiau vertina jas etiškumu, moraliniu sprendimu, sudaro gerų ir blogų pasijų taksonomijas. Greimas pasijų imasi kaip leksemų – žodyne pateikiami paaiškinimai, sakiniai, kuriuose pasirodo vienas kitą veikiantys aktantai, bet jie analizuojami kaip diskurso elementai, kaip tai, kas išjudina reikšmes.

Greimas būsenų semiotiką mato kaip sritį, kuri turėtų užpildyti semiotikos projekto spragas. Jis taip pat pripažįsta ir šį ontologinio pamato trūkumą ir keletą kartų pažymi nepretenduojantis sukurti filosofinės teorijos. Tačiau šis ontologinio pagrindo reikalaujantis posūkis nuo veiksmų prie pasijų semiotikos, neišvengiamai verčia steigti naujas kategorijas. Šios naujosios kategorijos nėra aiškiai, eksplicitiškai pristatomos: „Taigi dabar reikia numatyti prielaidas ankstesnes kvadratui ir kognityvinėms operacijoms; ir čia atsiranda visuma prielaidų, reikalingų numatyti prokalbei, o vertės šešėlis tam, kas vėliau taps vertės objektu“¹²¹. Vengdamas pereiti į filosofijos lauką Greimas pripažįsta, kad šiame kontekste semiotika gali pasirodyti abejotina. Tačiau, ji gali aprašyti, kaip timiškumas reiškiasi paviršiuje – tai yra dar kartą pabrėžtinai sugrįžtama prie semiotikos užduoties – prasmės raiškos, o ne jos būties klausimo. Prasmės raiška yra tai, kas reiškiasi paviršiuje, kaip artikuluota reikšmė, o būties prasmė lieka gilesnis, ontologinis klausimas. Jis priklauso timinės masės, iki-artikuliaciniam lygmeniui, yra bendrai nusakomas, bet išsamiai netiriamas, kadangi laikoma, kad šis klausimas priklauso filosofijai.

Kalbėdamas apie „ontologinį horizontą“ Greimas jį apibūdina tik tiek, kiek to reikalauja semiotinės sistemos nuoseklumas. Semiotiniuose tyrimuose stengiamasi likti prie artikuluotos reikšmės: Vis dėlto, *Pasijų semiotikoje* pasikeičia net ir terminai, naudojami konstruojant teoriją: „pradinis „Pasijų semiotikos“ skyrius priima aiškinimo stilių ir žodyną, artimesnį filosofinei fenomenologijai nei standartinio modelio semiotikai“¹²².

Laikomasi pozicijos, kad šio ontologinio horizonto neįmanoma aprašyti – kadangi semiotika tirianti artikuluotas reikšmes, ji negali pasakyti nieko apie tai, kas nėra artikuluota – apie pačią būtį: „tai yra tiktai simuliakrai, tik žmogaus vizijos, kurias jis užrašo. Bet patį buvimą negalima aprašyt“¹²³. Manoma, kad reikia aprašyti reikšmės gamybos sąlygas: „sugalvot struktūras, kurios būtų dar giliau ir kurios būtų *pré-condition de la production de la signification* [reikšmės gamybos išankstinės sąlygos]“¹²⁴. Dar kartą užsimenama apie *Pasijų semiotikoje* pasirodančią kitokią logiką: „yra dvi logikos: vietų, pozicijų – topologinė logika ir kita – jėgų,

¹²¹ Ibid, p. 204.

¹²² „the initial chapter of *The Semiotics of Passions* generally adopts an expository style and vocabulary closer to philosophical phenomenology than to Standard-model semiotics“, Thomas Broden, „The Phenomenological Turn in Recent Paris Semiotics“, in: *Semiotics 2008, 2009*, p. 579.

¹²³ Saulius Žukas, „Semiotikos istorija yra mano asmeninė istorija“, iš rengiamos spaudai knygos, p. 85.

¹²⁴ Ibid., p. 85.

įtampos logika“¹²⁵. Pirmoji numato skirtis, kognityvinėje logikoje prasmė atsiranda iš skirties, antroje – žmogiškasis pasaulis tolydus, nepertraukiamas.

Semiotinis kvadratas atstovauja racionalumui, kognityvumui, tai yra „pasaulio percepcija pagal protą“¹²⁶, tačiau žmogus gyvena ir jutimų pasaulyje, kuris „liečia visais septyniais pojūčiais“¹²⁷, pastaroji tema yra dar gilesnė, dar ankstesnė nei racionalumu grystas kvadratas. Šie samprotavimai liečia neišsprendžiamą filosofinę problemą – ar pasaulis suvokiamas jaslėmis ar protu. Anksčiau giliausiąjį suvokimo lygmenį priskyres loginiam-semantiniam analizės lygmeniui, *Pasijų semiotikoje* Greimas imasi aprašinėti timinės masės erdvę, kurią laiko dar ankstesniu lygmeniu. Žinoma, kalbant apie jusles, jutimus, neišvengiama kūniškumo tema, dvasios būsenomis yra laikoma tai, kas pasireškia per kūną „kuomet ji [pasaulio figūra] reiškiasi per kūną; ji tampa dvasios būseną, pateminiu turiniu“¹²⁸.

¹²⁵ Ibid., p. 85.

¹²⁶ Ibid., p. 85.

¹²⁷ Ibid., p. 85.

¹²⁸ Saulius Žukas, „Semiotikos istorija yra mano asmeninė istorija“, iš rengiamos spaudai knygos, p. 13.

6. Išvados

Paulis Ricėuras pirmiausia semiotiką kritikavo dėl jos formalumo, atsietumo nuo subjekto. Semiotikos teorija kritikuota už tai, kad ji nesusijusi su pasauliu, ji kaip virtualus teorinis modelis, kuriame niekur nepasirodo žmogus, subjektas ar patiriantysis, todėl nieko tikra apie patirtį ji pasakyti ir negalinti. Pasirodžius *Pasijų semiotikos* įvadiui, ši kritika ima keisti kryptį. Posūkis nuo veiksmų prie pasijų semiotikos pakeičia ir paties semiotinio projekto raidą, Greimo mokiniai savo darbuose skirtingai plėtoja būsenų semiotiką.

Semiotika Ricėuro imta laikyti produktyvia, tačiau neišbaigta interpretacine disciplina. Ji suvokiama kaip galinti pasitarnauti supratimui, tačiau jai stinga subjekto susiejimo su patirtimi etapo, kurį, pasak jo, išpildo hermeneutika. Semiotika padeda išskaidyti tekstą, suprasti jo struktūrą, tačiau, kad ką nors reikštų, galiausiai jis vėl turi būti susiejamas su patirtimi, taigi Ricėurui semiotika tampa hermeneutikos dalimi.

Semiotika galėtų būti naudinga interpretuojant tekstus, tačiau tai vis tiek tebūtų dalinis suvokimas. Semiotika ir hermeneutika bandomos sutalpinti viename lygmenyje, tačiau išlieka skirtingas jų požiūris į subjektą. Abi teorijos atlieka interpretacinį darbą, nors judama skirtingomis kryptimis. Hermeneutika susieja subjektą su tekstais, supratimas vyksta per ankstesnes patirtis, jungiant jas su teksto skaitymo patirtimi. Semiotikoje suvokėjas pretenduoja būti anonimišku stebėtoju. Ricėuras teigia, kad abi disciplinos, semiotika ir hermeneutika, galėtų būti vieno, bendro suvokimo, interpretacijos dalys – pirmiausia vyksta aiškinimas, formalus analizavimas, kuris galiausiai pasibaigia bendru, apjungiančiu supratimu, kur suvokimas neišvengiamai susijęs su patirtimi.

Semiotikos teorija, pasak Ricėuro, išgyvena panašų posūkį kaip ir bendra mokslų hierarchija (nuo gamtamokslio prie dvasinių mokslų, nuo mokslinio metodo prie tiesos). Semiotika, kaip naratyvinė gramatika (veiksmo semiotika) yra formali, schematiška, nesusijusi su patiriančiuoju subjektu. Pasijų semiotika (būsenų semiotika) – priešingai, analizuoja kūnišką patyrimą, estetines patirtis, emocijas. Šiame posūkyje ryškėja tai, kad semiotika tampa susieta su patirtimi, taip pat neišvengia kalbėjimo apie ontologiją.. Anksčiau semiotiką interpretavęs kaip kalbos teoriją Ricėuras linksta šį projektą matyti kaip kalbos filosofijos dalį.

Savo ruožtu Greimas nesutinka su tokia semiotikos redukcija į hermeneutinio metodo dalį. Nors Ricėuras interpretuodamas Greimą jį paverčia hermeneutu, pats Greimas tokiai nuostatai nepitaria, semiotika jam yra kitokia tekstų prieiga, neredukuojama į suprasti/paaiškinti skirtį. Itin problemiškas tampa semiotikos santykis su filosofija. Nors Greimas semiotiką kuria kaip nuo filosofijos aiškiai atskirtą mokslą, metodologiją, tačiau neišvengiamai užsimena apie filosofines prielaidas nuo pat projekto pradžios. Iš pradžių ši tema nėra centrinė semiotikos

problema, apie filosofiją užsimenama tik probėgšmais, tačiau prie šios temos sugrįžtama vėlyvajame Greimo semiotikos etape. Tiesa, filosofinių semiotikos prielaidų klausimas lieka iki galo neatsakytas, iškeliamą problema – kaip naudojantis semiotiniais instrumentais galima atsakyti į filosofinius klausimus?

Vietoje Ricœuro siūlomos aiškinimo ir supratimo skirties Greimas įveda tolydumo ir netolydumo skirtį. Iš pradžių aiškinimą ir supratimą Ricœuras matęs kaip radikalų pasirinkimą – dirbti galima ties viena iš šių plotmių, ne abiejose vienu metu, tačiau vėliau jos pasirodo labiau susijusios nei prieštaringos – abu lygmenys veikia vienu metu, tarp jų įvedami vertikalūs santykiai – viena iš šių plotmių yra gilusis, kita – paviršinis, suvokimo lygmuo. Greimas niekada neperima šios skirties į savo žodyną, o apie panašius dalykus kalba plėtodamas savo terminiją. *Pasijų semiotikoje* šios skirties alternatyva galėtų būti laikoma tolydumo ir netolydumo skirtis – tai taip pat skirtingi viena laiko suvokimo sluoksniai. Netolydumas apima kognityvinę, artikuliacinę, kalbinę sritį, kurioje veikia aktantai ir jų vykdomos programos, tolydumas laikomas gilesniu sluoksniu – jam priklauso tolydi timinė masė, kurioje aktantai dar nėra įgavę savo konkrečių formų. Algirdo Juliaus Greimo *Pasijų semiotikos* įvadą galima skaityti kaip tekstą, atliepiantį Paulio Ricœuro kritiką, tačiau kartu ir kaip savitą teoriją, semiotinio projekto plėtotę. Pripažindamas semiotikai taikomą kritiką Greimas vis dėlto nepripažįsta jai išspręsti Ricœuro siūlomo modelio, numatančio semiotikos įrašymą į hermeneutinę discipliną. Greimas įveda naujus, iki šiol nepasirodžiusius terminus, plėtoja savitą teoriją. Šie terminai su Ricœuro iškeliamą aiškinimo/supratimo skirtimi turi ir panašumų ir skirtumų. Tolydumas/netolydumas, apie kuriuos kalba Greimas, taip pat numato hierarchinę sąrangą – vienas šių lygių yra paviršiaus, kitas gilusis. Tačiau priešingai nei aiškinimo ir supratimo atveju, kurie numato skirtingas prieigas prie objektų, tolydumas lieka tik numanoma sritimi, nepasiekiamą semiotiniam žvilgsniui. Įdomu pastebėti tai, kad anksčiau „arba..arba“ pasirinkimą tarp aiškinimo ir supratimo grindęs Ricœuras nuo šiol pats perima greimišką hierarchinį požiūrį ir šiuos lygmenis mato greičiau kaip saistomus vertikalinių santykių, taigi galima kalbėti apie abipusę įtaką. Kritikuodamas semiotinį metodą Ricœuras pats perima dalį jo terminų. Tai liudija ir minėta mintis, kad abu autoriai apsikeičia pozicijomis: kritikavęs poziciją, kurią vadina aiškinimu ir priskiria semiotiniam modeliui, Ricœuras pats ima ginti racionalumą ir teigia, kad geresniam supratimui reikia daugiau aiškinimo. Greimo semiotika, priešingai, pradžioje racionalumą iškėlusį kaip vieną pagrindinių siekių, *Pasijų semiotiką* kuria daugiau kaip supratimo, giliau už racionalumą ir kognityvines operacijas esančią teoriją.

Santrauka

Šiame darbe nagrinėjamas Algirdo Juliaus Greimo *Pasijų semiotikos* įvadas, skaitant jį Paulio Ricoeuro semiotikai išsakytos kritikos perspektyvoje. Ši savo būsimos knygos įvadą Greimas pats siuntė perskaityti Ricœurai, vėliau tai tapo paskutiniųjų abiejų autorių viešų debatų pagrindine tema. Darbe išskleidžiamos Algirdo Juliaus Greimo ir Paulio Ricoeuro plėtojamos mintys. Pristatomos kiekvieno iš šių autorių mąstymo susiformavimo aplinkybės, juos veikusios pagrindinės teorinės mokyklos. Pagrindiniais Ricœuro kritikos aspektais laikomi supratimo ir aiškinimo skirtis ir ontologijos klausimas. Darbe išskleidžiama aiškinimo ir supratimo skirties raida Ricœuro mąstyme, taip pat sąsajos su ankstesne tikslųjų ir humanitarinių mokslų skirtimi. Pristatomas Algirdo Juliaus Greimo kuriamas semiotinis projektas. Fiksuojamas semiotikos kitimas nuo naratyvinės gramatikos iki pasijų semiotikos. Analizuojamos *Pasijų semiotikos* įvade pristatomos teorinės pasijų semiotikos prielaidos. Taip pat bendrai nusakomas Greimo ir Ricœuro bendravimas viešojoje akademinėje erdvėje, trumpai pristatomos vykusios diskusijos, juose pasirodanti Ricœuro kritika semiotikai bei semiotikos atsakas.

Summary

The aim of this paper is to analyze the introduction of Algirdas Julien Greimas book *The Semiotics of Passions* from the perspective of Paul Ricœur's critique intended to the project of semiotics. Algirdas Julien Greimas has sent the before-mentioned introduction to Ricœur himself. In result the text of this introduction became the crucial topic for the late Ricœur's and Greimas' debates about Semiotics of passions. This paperwork unfolds main ideas of Paul Ricœur and Algirdas Julien Greimas theories. The main ideas of Ricœur's critique to Paris semiotics school are considered to be the distinction between explanation and understanding and the question of ontology. The development of this distinction between explanation and understanding is considered in the light of former distinction between natural and human sciences. This analysis reconstructs the evolution of Algirdas Julien Greimas semiotic project from narrative grammar to semiotics of passions and investigates theoretical assumptions, presented in the introduction of *The Semiotics of Passions*. This paper reviews the public academic discussions between A. J. Greimas and P. Ricœur, presents their main ideas, critical reflection of Ricœur's critique to semiotics and its response.

Literatūros sąrašas

1. Bobb, C., „Paul Ricoeur’s Hermeneutics between Epistemology and Ontology“, in: *Logos & Episteme* II, 3, 2011, p. 335–345.
2. Broden, T., „Homage to Paul Ricoeur (1913–2005): Greimassian Semiotics Between Explanation and Understanding, Then and Now“.
3. Broden, T., „The Phenomenological Turn in Recent Paris Semiotics“, in: *Semiotics 2008*, 2009, p. 573–583.
4. Bucher, G., „Nuo darnios teorijos prie netobulos literatūros“, in: A. J. Greimas, *Apie netobulumą*, vertė: S. Žukas, Vilnius: Baltos lankos, 2004, p. 93–109.
5. Fontanille, J., „Afekto keliai ir balsai“, vertė: P. Jevsejevas.
6. Gadamer H., G., *Truth and Method*, translated by: J. Weinsheimer, G. D. Marshall, London: Continuum, 2004.
7. Gadamer, H., G., „Apie supratimo ratą“, in: *Istorija. Menas. Kalba.*, vertė: A. Sverdiolas, Vilnius: Baltos lankos, 1999, p. 27–34.
8. Gadamer, H., G., „Kas yra tiesa?“, in: *Istorija. Menas. Kalba*, vertė: A. Sverdiolas, Vilnius: Baltos lankos, 1999, p. 35–46.
9. Greimas A. J., Fontanille J., *The Semiotics of Passions. From States of Affairs to States of Feelings*, translated by: Perron, P., Collins, F., Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993.
10. Greimas, A., J., „Apie buvimo modalizavimą“, in: Algirdas Julius Greimas, *Semiotika. Darbų rinktinė*, vertė: R. Pavilionis, Vilnius: Mintis, 1989, p. 307–316.
11. Greimas, A., J., „Apie prasmę II. Įvadas“, in: Algirdas Julius Greimas, *Semiotika, Darbų rinktinė*, vertė: R. Pavilionis, Vilnius: Mintis, 1989, p. 223–236.
12. Greimas, A., J., „Natūraliojo pasaulio suvokimo sąlygos“, in: *Semiotika*, vertė: R. Pavilionis, Vilnius: Mintis, 1989, p. 115-156.
13. Greimas, A., J., *Apie netobulumą*, vertė: S. Žukas, Vilnius: Baltos lankos, 2004.
14. Greimas, A., J., *Struktūrinė semantika*, vertė: K. Nastopka, Vilnius: Baltos lankos, 2005.
15. Heidegger, M., *Being and Time*, translated by: J. Macquarrie, E. Robinsn, Oxford: Blackwell, 2001.
16. Heideggeris, M., *Martynas Heidegeris. Rinktiniai raštai*, vertė: A. Šliogeris, Vilnius, Mintis, 1992.

17. Hénault, A., „Le débat du 23 mai 1989 entre A. J. Greimas et P. Ricoeur sur la sémiotique des passions“, in: *Le pouvoir comme passion*, Paris: Presses Universitaires de France, 1994, p. 189–216.
18. Katkuvienė, J., „Kūniškumo aspektai XX amžiaus literatūros teorijoje: Roland'as Barthes'as ir Algirdas Julius Greimas“, 2012.
19. Keršytė, N., „Algirdo Juliaus Greimo semiotika tarp logocentrinio ir fenomenologinio mąstymo“, in: *Baltos lankos* Nr. 30, 2009, p. 111–126.
20. Keršytė, N., „Struktūralizmo ir fenomenologijos „santuoka“ A. J. Greimo semiotikoje“, in *Athena*. Nr. 5, 2009.
21. Landowski, E., „Drugys Jano veidu“, in: Algirdas Julius Greimas, *Struktūrinė semantika*, vertė: K. Nastopka, Vilnius: Baltos lankos, 2005, p. 13–29.
22. Landowski, E., „Juslinės semiotikos link“, in: Eric Landowski, *Prasmė anapus teksto*, vertė: P. Jevsejevas, Vilnius: Baltos lankos, 2015, p. 178–199.
23. Nastopka, K., *Literatūros semiotika*, Vilnius: Baltos lankos, 2010, p. 225–277.
24. Perron, P., Fabbri, P., „Foreword“, in: Algirdas Julien Greimas, Jacques Fontanille, *The Semiotics of Passions. From States of Affairs to States of Feelings*, translated: Paul Perron, Frank Collins, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993, p. viii–xvi.
25. Ricoeur P., „On Narrativity“, in: *New Literary History* 20:3, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1989, p. 551–562.
26. Ricoeur P., *Egzistencija ir hermeneutika. Interpretacijų konfliktas*, vertė: A. Sverdiolas, Vilnius: Baltos lankos, 2001.
27. Ricoeur, P., „Tarp hermeneutikos ir semiotikos“, in: *Baltos lankos* Nr. 2, vertė: B. Bredelytė, A. Sverdiolas, S. Žukas, 1992, p. 21–38.
28. Ricoeur, P., „Žodynas. Kalbos filosofijos“, in: *Baltos lankos*, Nr. 2, 1992, p. 164–211.
29. Ricoeur, P., *Interpretacijos teorija. Diskursas ir reikšmės perteklius*, vertė: R. Kalinauskaitė, G. Lidžiuvienė, Vilnius: Baltos lankos, 2000.
30. Saussure, F., *Bendrosios kalbotyros kursas*, vertė: L. Perkauskytė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014.
31. Sverdiolas, A., „Filosofas tarp semiotikų“, in: *Baltos lankos*, Nr. 2, 1992, p. 39–55.
32. Sverdiolas, A., „Nepabaigiamas dialogas“, in: Hans Georg Gadamer, *Istorija. Menas. Kalba.*, Vilnius: Baltos lankos, 1999, p.vii–xxiii.
33. Sverdiolas, A., „Paulio Ricoeuro užuolankos“, in *Egzistencija ir hermeneutika. Interpretacijų konfliktas*, Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. xvii–lxxxix.
34. Sverdiolas, A., „Polio Rikioro kelias“, in: *Problemos*. Nr. 28, 1982, p. 93–99.
35. Šliogeris, A., „Blyksniai Greimo horizontuose“ in: *Baltos lankos*, Nr. 2, 1992, p. 5–20.

36. Žukas S., „Semiotikos istorija yra mano asmeninė istorija“, iš rengiamos spaudai knygos, p. 49–120.